

Van Turfvaart naar Toervaart

Een onderzoek naar identiteit en waardering van de Veenkoloniën

Door: Maarten Reiling
RU Groningen, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen

Voorwoord

Deze thesis vormt de afronding van de opleiding culturele geografie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Het is een onderzoek waarbij opgedane kennis gedurende de opleiding bij elkaar komen, dit heeft zowel betrekking op de theoretische kennis als op de onderzoeksvaardigheden. Ik beschouw deze thesis dan ook als een soort topstuk, een eindproduct van vijf jaar studeren.

Ik ben veel mensen dank verschuldigd. Allereerst wil ik de respondenten uit Kiel-Windeweer, Eext en Hoogersmilde bedanken voor hun medewerking aan dit onderzoek en de vele kopjes koffie. Zij hebben gezorgd voor de kwalitatieve en kwantitatieve informatie waarmee de hoofd- en deelvragen konden worden beantwoord. Daarnaast wil ik Emiel van der Veen van de Werkplaats in Annerveenschekanaal bedanken voor het beschikbaar stellen van kantoorruimte en een fiets. Het kantoor was een handige uitvalsbasis voor het veldwerk in met name Kiel-Windeweer.

Op de tweede plaats wil ik mijn ouders bedanken voor het beschikbaar stellen van een auto en mijn grootouders in Stadskanaal voor het bieden van een tweede thuis tijdens het veldwerk in de Veenkoloniën. Hiermee heb ik mijn tijd in het onderzoeksgebied op een efficiënte en optimale manier kunnen benutten.

Ten slotte wil ik Prof. Dr. D. Strijker bedanken voor zijn hulp bij deze thesis. Zijn op- en aanmerkingen ten aanzien van het proces, het onderzoek en het verslag hebben mij erg geholpen. Daarnaast wil ik enkele studiegenoten bedanken voor het delen van hun ideeën over het schrijven van een thesis en over het gebruik van het statistiekprogramma SPSS.

Maarten Reiling,

Groningen, 2008

Samenvatting

Het project 'Van Turfvaart naar Toervaart' is een voorbeeld van plattelandsvernieuwing waarbij een kanaal in het Gronings-Drentse Veenkoloniale gebied wordt heropend voor pleziervaart. Dit moet ervoor zorgen dat meer toeristen hun vrije tijd doorbrengen in de regio, hetgeen leidt tot meer werkgelegenheid voor de plaatselijke bevolking en dus voor een sterkere economische positie. Andere voordelen zijn volgens de beleidsmakers dat bewoners trotser worden op hun woongebied, de identificatie met het gebied wordt sterker en de waardering wordt hoger. Vooral dit laatste wordt wel erg gemakkelijk gesteld. In hoeverre kan zo'n project daadwerkelijk zorgen voor meer identificatie en waardering van de bewoners met hun woongebied?

In dit onderzoek is gezocht naar een door bewoners toegekende identiteit van Kiel-Windeweer. Hoewel de resultaten van dit onderzoek bedoeld zijn als nulmeting voor een later onderzoek, kan ook nu alvast een vergelijking worden gemaakt met andere dorpen. Hiervoor zijn twee dorpen in aanmerking gekomen, namelijk Hoogersmilde en Eext. Hoogersmilde is tot op een zekere hoogte vergelijkbaar, alleen is hier al ruim 20 jaar pleziervaart mogelijk. Dit dorp werd gebruikt om te kijken in hoeverre er verschillen t.o.v Kiel-Windeweer merkbaar waren in identiteit en waardering. Eext is een ander type dorp dat gebruikt werd om te kijken in hoeverre de waardering anders is dan die van Kiel-Windeweer.

Het blijkt dat de door de bewoners toegekende identiteit aan Kiel-Windeweer hoofdzakelijk draait om de aanwezigheid van het kanaal. Het kanaal wordt beschouwd als de kern van het dorp. Daarnaast spelen het open landschap en de rustige woonomgeving een erg belangrijke rol. Watergebonden elementen zoals bruggen en sluizen nemen een bijzondere plaats in in de toegekende identiteit, evenals kleinschalige activiteiten zoals kanovaren en zwemmen in het kanaal.

Deze resultaten staat in contrast met die van Hoogersmilde. Hier blijken pleziervaart en toeristen in het dorp meer tot de verbeelding te spreken bij de bewoners. Watergebonden elementen zoals bruggen, sluizen en de brugwachterswoning blijken een veel minder grote rol te spelen in de toegekende identiteit. Kleinschalige activiteiten zoals kanovaren en zwemmen behoren volgens de Smildenaren niet tot de identiteit van hun dorp. Ook blijkt de waardering die de bewoners hebben voor hun dorp lager te zijn dan die in Kiel-Windeweer.

De waardering die bewoners van Kiel-Windeweer hebben voor hun woonplaats blijkt ook niet onder te doen voor de waardering die de bewoners van Eext hebben voor hun eigen dorp, deze komt in beide gevallen uit boven de 8. Anders wordt het wanneer bewoners de vergelijkingsdorpen mogen beoordelen. Hieruit blijkt dat Kielsters met een kleine 8 wel een positief beeld hebben over Eext, maar Eexters met een 5- niet over Kiel-Windeweer.

Een Veenkoloniale identiteit draait dus voornamelijk om het kanaal en de bijbehorende elementen zoals bruggen en sluizen. Daarnaast speelt openheid van het landschap een grote rol. De identificatie van de bewoners met hun woongebied lijkt voorsnog sterker te zijn dan die in de westelijke veengebieden van Drenthe en de waardering voor het eigen woongebied is hoog.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Samenvatting	3
Inhoudsopgave	4
1 Inleiding.....	6
1.1 Inleiding	6
1.2 Aanleiding van het onderzoek.....	6
1.3 Probleem- doel en vraagstelling.....	7
1.3.1 <i>Probleemstelling</i>	7
1.3.2 <i>Doelstelling</i>	7
1.3.3 <i>Onderzoeksvragen</i>	8
1.4 Relevantie.....	8
1.4.1 <i>Maatschappelijke relevantie</i>	8
1.4.2 <i>Wetenschappelijke relevantie</i>	8
1.5 Opbouw van het verslag	9
2 Theoretisch Kader	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Identiteit	10
2.3 Dorpstrots	12
2.4 Plattelandsvernieuwing	13
2.5 Conclusie.....	16
3. De context.....	17
3.1 Inleiding	17
3.2 Localisering.....	17
3.3 Geschiedenis.....	19
3.3.1 <i>Ontginning van het Bourtanger Moor</i>	19
3.3.2 <i>Na de ontginning</i>	20
3.3.3 <i>Industrialisatie</i>	21
3.3.4 <i>Ontwikkelingen na de Tweede Wereldoorlog</i>	22
3.4 Recente ontwikkelingen	23
3.4.1 <i>De Herinrichting</i>	23
3.4.2 <i>Commissie Structuurversterking Veenkoloniën</i>	24
3.4.3 <i>Stuurgroep Agenda voor de Veenkoloniën</i>	24
3.4.4 <i>Nota: Van Turfvaart naar Toervaart</i>	25
3.6 Conclusie.....	26

4	Methode	27
4.1	Inleiding	27
4.2	Eerder uitgevoerde onderzoeken naar identiteit van de Veenkoloniën	27
4.3	Keuze van de methode	28
4.4	Verzamelen van data met enquêtes	28
4.5	Toepassing van de enquête in dit onderzoek	29
4.6	Argumenten van de respondent	30
4.7	De onderzoeksgebieden	31
4.7.1	<i>De onderzoeksgebieden in kaart</i>	31
4.7.2	<i>Casus Kiel Windeweer</i>	31
4.7.3	<i>Vergelijkingsgebied Hoogersmilde</i>	32
4.7.4	<i>Vergelijkingsgebied Eext</i>	32
4.8	Conclusie	33
5.	Identiteit van Kiel-Windeweer	34
5.1	Inleiding	34
5.2	De identity markers in een oogopslag	34
5.3	Water gerelateerde elementen	36
5.4	Industrieel erfgoed	38
5.5	Andere landschappelijke elementen	38
5.6	Activiteiten	39
5.7	Voorzieningen	40
5.8	Sociaal-maatschappelijke aspecten	41
5.9	Conclusie	43
6	Kiel-Windeweer in vergelijking met Hoogersmilde en Eext	44
6.1	Inleiding	44
6.2	Identiteit Kiel-Windeweer en Hoogersmilde	44
6.3	Participatiegraad dorpsverenigingen in Kiel-Windeweer en Hoogersmilde	47
6.4	Waardering Kiel-Windeweer en Hoogersmilde	47
6.5	Waardering Kiel-Windeweer en Eext	48
6.6	Conclusie	49
7	Conclusies	50
7.1	Inleiding	50
7.2	Beantwoording van de deelvragen	50
7.3	Beantwoording van de hoofdvraag	52
7.4	Discussie	52
7.5	Aanbevelingen	54
	Literatuurlijst	56
	Bijlagen	Error! Bookmark not defined.

1 Inleiding

1.1 Inleiding

Dit onderzoek gaat over de identiteit en de waardering die bewoners van een Veenkoloniaal dorp toekennen aan hun woonplaats. In deze inleiding wordt aangegeven wat er precies zal worden onderzocht. Eerst komt de aanleiding van het onderzoek aan bod. Vervolgens worden de probleem-, doel- en vraagstelling behandeld, waarop het onderzoek zal worden gebaseerd. Daarna worden de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van het onderzoek beargumenteerd. Aan het einde van dit hoofdstuk zal de opbouw van de rest van dit verslag worden omschreven, waarin wordt aangegeven welk onderdeel in welk hoofdstuk wordt behandeld.

1.2 Aanleiding van het onderzoek

Momenteel worden tussen het Zuidlaardermeer en Erica bij Emmen kanalen heropend voor de pleziervaart. Onder de naam “Van Turfvaart naar Toervaart” worden een aantal kanalen in de Gronings-Drentse Veenkoloniën met elkaar verbonden zodat hier een doorgaande route ontstaat. Met de heropening van deze kanalen hopen beleidsmakers dat meer recreanten en toeristen hun weg vinden naar de Veenkoloniën en er hun vrije tijd op het water willen doorbrengen. Dit moet zorgen voor meer inkomsten in het gebied.

Naast het idee dat deze ontwikkelingen zorgen voor meer toerisme in de regio, verwachten beleidsmakers dat de bevolking zich meer gaat identificeren met hun woongebied. Dit blijkt uit de volgende quote uit de Nota Van Turfvaart naar Toervaart: “*Sociaal-maatschappelijk gezien stimuleren nieuwe toeristische ontwikkelingen de herontdekking van de eigen regio. Hiermee wordt de eigen identiteit van de streek vergroot en daarmee het welzijn van de bevolking.*” (Grontmij, 2002, p. 30). Het toerisme in de Veenkoloniën moet bij de bewoners van het gebied een gevoel van trots oproepen. Trots omdat zij zien dat anderen ervoor kiezen om hun vrije tijd in de Veenkoloniën door te brengen. De Veenkoloniën moeten dan wel erg bijzonder zijn, want anders komen er geen toeristen en recreanten op af. Door deze trots zullen bewoners zich meer verdiepen in de geschiedenis en eigenheid van hun woongebied wat zal leiden tot een sterkere identificatie met de Veenkoloniën.

Het is daarbij de vraag in hoeverre deze voorspellingen daadwerkelijk zullen uitkomen. Krijgen de bewoners meer interesse in hun omgeving? Gaan deze mensen hun gebied meer waarderen? Worden identiteiten van dorpen hiermee versterkt?

Voordat er überhaupt kan worden gekeken naar eventuele verandering moet eerst duidelijk zijn hoe de huidige situatie in elkaar steekt. Welke identiteit kennen bewoners van Veenkoloniale dorpen nu aan hun woonplaats toe? Uit welke elementen is deze identiteit opgebouwd? Welke elementen beschouwen bewoners als belangrijk voor de identiteit en welke elementen juist niet? Hoe waarderen de bewoners hun dorp nu? In dit onderzoek zal voornamelijk worden gekeken naar de huidige situatie in de Veenkoloniën, waarbij Kiel-Windeweer als voorbeeld zal dienen.

1.3 Probleem- doel en vraagstelling

1.3.1 Probleemstelling

In de Veenkoloniën wordt gewerkt aan het weer bevaarbaar maken van de kanalen. Achterliggende gedachte hierbij is dat het nieuwe bezoekers aantrekt die hier willen recreëren met hun plezierjachten. Het geldt dat zij tijdens hun verblijf in dit gebied zullen uitgeven, zal ten goede komen aan de ontwikkeling van het gebied zelf, wat op zijn beurt zal zorgen voor een economische impuls. De nieuwe bevaarbaarheid van de kanalen zou ook kunnen zorgen voor een betere identificatie van de bewoners met hun gebied. De trots op hun woongebied zou kunnen toenemen wanneer mensen van elders juist voor deze Veenkoloniën kiezen om er hun vrije tijd door te brengen. Daarbij zal de hernieuwde bevaarbaarheid van de kanalen ervoor zorgen dat de bewoners een sterkere binding ontwikkelen met de hier vroeger aanwezige turfvaart.

Of de dorps trots daadwerkelijk zal gaan toenemen door de openstelling van de kanalen valt nog te bezien, want het is niet direct te meten. Wel kan nu een meting worden gedaan die in een later stadium kan dienen als nulmeting. De resultaten van dit onderzoek zullen dan dienen als vergelijkingsmateriaal voor een latere toetsing.

Dit onderzoek zal voornamelijk gericht zijn op een door de bewoners toegekende identiteit aan een Veenkoloniaal dorp. In hoeverre staat deze identiteit in verbinding met een kanaal en daarbij horende activiteiten zoals vaarrecreatie. Er wordt specifiek gekeken naar het lintdorp Kiel-Windeweer. Om de resultaten uit dit dorp in een breder perspectief te plaatsen wordt het onderzoek verder getrokken naar een plaats waar een voormalige vaarroute al daadwerkelijk in ere is hersteld, namelijk de Smildervaart in Hoogersmilde. Hierbij wordt gekeken naar de invloed die het kanaal en de bijbehorende pleziervaart hebben op de identiteit die de bewoners toekennen aan hun dorp. Naast Hoogersmilde zal ook het dorp Eext bij het onderzoek worden betrokken, omdat dit dorp een compleet andere ontstaansgeschiedenis heeft dan Kiel-Windeweer. Hierbij wordt gekeken in hoeverre er verschillen zijn tussen de dorpswaardering van de bewoners van het Veenkoloniale Kiel-Windeweer en die van Eext op de Hondsrug.

1.3.2 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de wijze waarop bewoners van de Veenkoloniën zich identificeren met hun eigen streek. Wat voor ideeën hebben deze mensen over de eigen streek? Hierbij wordt bijvoorbeeld gekeken naar de rol die pleziervaart inneemt in de identiteit van het gebied. Omdat een aantal kanalen in de Veenkoloniën weer worden geopend voor pleziervaart kan het zijn dat de bewoners in de toekomst hun eigen woonomgeving meer waarderen. Door dit onderzoek over 5 of 10 jaar nog eens uit te voeren is te zien in hoeverre het bevaarbaar maken van de kanalen heeft bijgedragen aan veranderingen in waardering van de eigen streek.

De door de bewoners toegekende identiteit aan het onderzochte Veenkoloniale dorp zal vervolgens worden vergeleken met een toegekende identiteit aan een vergelijkbaar ontginningsdorp buiten de Veenkoloniën. Daarnaast zal een dorp met een andere ontstaansgeschiedenis in het onderzoek worden betrokken, deze zal worden gebruikt om te kijken in hoeverre verschillen zijn in dorpswaardering van de bewoners.

1.3.3 Onderzoeksvragen

Om de doelstelling operationeel te maken wordt een aantal onderzoeksvragen opgesteld. Deze vragen vormen de basis van het onderzoek en zullen aan het einde van het onderzoekstraject worden beantwoord.

Hoofdvraag:

Hoe identificeren bewoners van de Veenkoloniën zich met hun woongebied?

Deelvragen:

- 1. Uit welke elementen is een door de bewoners toegekende identiteit van Kiel-Windeweer opgebouwd?*
- 2. In hoeverre verschilt een door de bewoners van Hoogersmilde toegekende identiteit aan hun woonplaats aan die van Kiel-Windeweer?*
- 3. In hoeverre is er een verschil in dorpstrots tussen bewoners van Kiel-Windeweer en Hoogersmilde?*
- 4. In hoeverre is er een verschil in waardering van woongebied tussen bewoners van Kiel-Windeweer en de bewoners van Eext?*

1.4 Relevantie

1.4.1 Maatschappelijke relevantie

In dit onderzoek wordt de identiteit van de Veenkoloniën bestudeerd. Hierin wordt gekeken welke elementen deel uitmaken van een Veenkoloniale identiteit. Er zal vooral worden gekeken naar de mate waarin deze identiteit samenhangt met de vaarwegen en het vaartoerisme. Omdat de meting over vijf tot tien jaar nog eens wordt uitgevoerd kan worden nagegaan in hoeverre het bevorderen van het vaartoerisme kan bijdragen aan het ontwikkelen van een positiever beeld van de eigen omgeving. De onderzoeksresultaten kunnen gebruikt worden bij de ontwikkelingen van vaartoerisme in andere landsdelen. In hoeverre draagt het ontwikkelen van vaartoerisme bij aan het zelfbeeld van een regio? Aan de hand van de resultaten van dit onderzoek kan het huidige beleid met betrekking tot heropening van oude vaarroutes eventueel worden aangescherpt en/of veranderd.

1.4.2 Wetenschappelijke relevantie

Dit onderzoek geldt als nulmeting. De resultaten van dit onderzoek kunnen over vijf tot tien jaar gebruikt worden bij een tweede onderzoek in hetzelfde gebied. Door de resultaten van dit onderzoek tegen die tijd te vergelijken met de nieuwe resultaten kan worden gekeken in hoeverre de ideeën en beelden van de bewoners van de een Veenkoloniaal dorp zijn veranderd. Zijn de bewoners van de Veenkoloniën sinds de komst van het vaartoerisme hun omgeving meer gaan waarderen? En is de identiteit van het dorp veranderd? Heeft zo'n eventuele verandering in identiteit te maken met de komst van vaarrecreatie in het kanaal? Aangezien dit onderzoek later nog een keer moet worden uitgevoerd, door hoogstwaarschijnlijk een andere onderzoeker, dient dit zo te worden opgezet dat het op een relatief gemakkelijke manier te herhalen valt.

1.5 Opbouw van het verslag

In dit onderzoeksverslag is getracht een duidelijke structuur aan te houden. Globaal komt het erop neer dat eerst een verkennend onderzoek wordt uitgevoerd met reeds bestaande literatuur, eerdere onderzoeken en beleidsplannen. Vervolgens wordt dit onderzoek middels veldwerk uitgevoerd. Daarna wordt deze informatie geanalyseerd en worden de hoofd- en deelvragen beantwoord.

In hoofdstuk 2 zal het theoretische kader worden behandeld. Welke begrippen zijn van toepassing op dit onderzoek en wat houden deze begrippen in? Specifiek wordt ingegaan op de begrippen *identiteit*, *dorpstrots* en *platteland vernieuwing*. In hoofdstuk 3 wordt de context behandeld van het onderzoek. In welk gebied speelt het onderzoek zich af, wat heeft zich hier in het verleden afgespeeld en hoe is de situatie nu? Hoofdstuk 4 zal ingaan op de gebruikte methode in dit onderzoek. Waarom is gekozen voor enquêtes en waarom is juist gekozen voor onderzoek in de dorpen Kiel-Windeweer, Hoogersmilde en Eext?

Hoofdstukken 5 en 6 zullen gaan over de resultaten van het onderzoek en vooral de analyses van deze resultaten. Hierbij wordt enigszins gewerkt richting de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals die gesteld zijn in paragraaf 1.3.1. De uiteindelijke antwoorden op deze vragen worden geformuleerd in hoofdstuk 7, de conclusie. In dit hoofdstuk zal tevens worden ingegaan op de aanbevelingen die uit het onderzoek voortvloeien.

Tenslotte worden de gebruikte bronnen vermeld in een literatuurlijst en zullen de bijlagen worden toegevoegd. Deze bijlagen bestaan onder andere uit de afgenomen enquêtes en de meer uitgebreide resultaten van de analyse uit SPSS.

2 Theoretisch Kader

2.1 Inleiding

Het onderzoek naar de Veenkoloniale identiteit wordt uitgevoerd vanuit een Cultureel Geografische invalshoek. Vanuit deze discipline wordt een aantal begrippen gebruikt die veelvuldig in dit onderzoek naar voren komen. In dit hoofdstuk zullen de gehanteerde begrippen nader worden beschreven. Eerst komt het begrip identiteit aan bod, vervolgens dorpsrots en als laatste plattelandsvernieuwing.

2.2 Identiteit

Voor het begrip identiteit is niet zo gemakkelijk een eenduidige definitie te formuleren. Dit komt omdat identiteit op meerdere manieren kan worden opgevat. De wijze van interpretatie is afhankelijk van het schaalniveau waarop gewerkt wordt. Zo kan een persoon zichzelf een bepaalde identiteit toekennen, een groep kan zichzelf een bepaalde identiteit toekennen en er kan een bepaalde identiteit aan een plaats of streek worden toegekend. Om welke vorm van identiteit het dan ook gaat, het is cruciaal dat er eigenschappen toegekend worden die een identiteit vormen. Omdat in dit onderzoek in enigermate wordt gestreefd naar een generalisatie zal het voornamelijk worden toegespitst op de plaatsgebonden identiteiten.

Identiteit van een plaats

In de Culturele Geografie wordt het begrip identiteit bekeken vanuit een culturele en ruimtelijke invalshoek. Identiteit heeft in deze discipline niet enkel betrekking op personen of een groep, het kan ook betrekking hebben op een locatie. De definiëring van een identiteit van een plaats kan op twee verschillende manieren geschieden, namelijk vanuit een essentialistisch en vanuit een constructivistisch oogpunt (Cresswell, 2004; Simon, 2005).

- In het essentialistische denken is de identiteit van een plaats een standaard onveranderlijk gegeven. (Holloway & Hubbart, 2001) Het maakt niet uit wat de culturele achtergrond van de persoon die de plaats benadert is, want iedereen ervaart de regio namelijk op dezelfde objectieve manier. De plaats heeft zo zijn eigenschappen waarmee het zich onderscheidt van de omgeving, deze eigenschappen maken de plaats tot wat het *is* (Simon, 2005). De heersende cultuur is bepalend voor de inrichting van de omgeving. Door het lezen van het cultuurlandschap is het mogelijk om de levenswijze van de bevolking op de betreffende plek te verklaren. Deze denkwijze is kenmerkend voor de traditionele Culturele Geografie. (Winchester et al, 2003)
- In het constructivistische denken kan een plaats meerdere identiteiten bevatten. Verschillende culturele groepen kunnen een plaats op verschillende manieren zien en er verschillende eigenschappen aan toekennen (Kompier, 1999; Cresswell, 2004). Deze toegekende eigenschappen zijn niet statisch, zoals bij het essentialistische denken het geval is, maar dynamisch. Daarbij zijn de toegekende eigenschappen tijdsafhankelijk. Verschijnselen waar eerder positieve eigenschappen aan werden toegekend kunnen nu als negatief te boek staan of zelfs helemaal niet meer ter zake doen. Het ligt er net aan hoe het betreffende verschijnsel te boek staat in een bepaalde culturele groep. Een identiteit van een plaats wordt dus bepaald door menselijke gedachten en gedragingen met betrekking tot de betreffende plaats, daarmee wordt een identiteit geconstrueerd. Het constructivistische denken is kenmerkend voor de nieuwe Culturele Geografie (Winchester et al, 2003).

Gezien vanuit het constructivistische denken is de identiteit van een plaats dus niet iets vanzelfsprekends. Een identiteit van een plaats komt tot stand doordat een persoon of groep de plaats een naam geeft en er betekenissen en eigenschappen aan toekent. Deze eigenschappen kunnen op verschillende manieren tot stand komen, ze kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op fysieke kenmerken van de plaats of op karaktertrekken van de lokale bevolking. Bij het definiëren van de eigenschappen van de plaats wordt tegelijkertijd bepaald welke eigenschappen niet op de plaats van toepassing zijn. De plaats wordt hierbij onderscheiden van zijn omgeving, want de toegekende eigenschappen van de plaats zijn anders dan die van de aangrenzende plaatsen. Een identiteit wordt hiermee gemaakt, oftewel geconstrueerd (Winchester et al, 2003).

Doordat verschillende culturele groepen andere betekenissen en eigenschappen aan een plaats koppelen kan er niet worden gesproken van één enkele identiteit. Toch blijkt dat er buiten de wetenschappelijke discourse vaak gesproken wordt van *de* identiteit van een plaats (Tempelman, 1999). Blijkbaar is er een bepaalde toegekende identiteit die de boventoon voert. Een identiteit die andere toegekende identiteiten naar de achtergrond verdrijft. Dit is een gevolg van machtsverhoudingen binnen een maatschappij. Sociale groepen met een machtiger positie hebben meer invloed omdat zij met behulp van financiële, politieke of psychologische middelen een breder publiek kunnen bereiken. Dit kan ertoe leiden dat de door hen toegekende eigenschappen en betekenissen door andere sociale groepen wordt overgenomen. De minder machtige groepen aanvaarden deze geconstrueerde identiteit, en daarmee onderstrepen ze ook indirect de machtsverhoudingen in de maatschappij (Holloway & Hubbart, 2001). De door de machtige actor toegekende identiteit wordt hiermee gereproduceerd. Toch wil dit niet direct zeggen dat de toegekende identiteiten van minder machtige actoren automatisch verdwijnen. Aangezien er meerdere identiteiten naast elkaar bestaan leidt dat vaak tot onenigheid over welke identiteit nu de meeste invloed mag hebben. Identiteiten worden dus altijd betwist (Blunt & Dowling, 2006).

Identiteit van bewoners in relatie tot hun woonplaats

De woonplaats zelf is ook een plek waar machtsverhoudingen gelden en waar identiteiten gevormd worden. Bewoners van een plaats kennen ook hun eigenschappen en betekenissen aan de plaats toe. Deze eigenschappen en betekenissen kunnen zowel positief als negatief van aard zijn. Als gevolg van interne machtsverhoudingen zijn toegekende eigenschappen van een invloedrijke actor vaak van grotere invloed op een plaatsidentiteit dan die van een minder belangrijke actor.

Een identiteit die in een woonplaats zelf wordt gevormd staat niet helemaal los van de toegekende identiteiten van buiten deze plaats. De interactie met de omgeving zorgt er mede voor dat de eigen toegekende identiteit wordt vormgegeven. Maatschappelijke ideeën over de woonplaats zijn van grote invloed op de eigen beeldvorming (Blunt & Dowling, 2006). Wordt een bepaald beeld van de plaats telkens verspreid door diverse media, dan ligt het voor de hand dat dit beeld onderdeel gaat vormen van de eigen toegekende identiteiten aan de woonplaats.

Zoals eerder naar voren kwam wordt een identiteit van een plaats niet alleen opgebouwd uit toegekende eigenschappen en betekenissen die een bewoner *wel* van toepassing vindt op zijn woonplaats. Ook de *niet* toegekende eigenschappen zijn bij de vorming van een identiteit erg van belang (Allen et al, 1998). De woonplaats wordt niet gezien als een losstaand iets, maar als een onderdeel van een groter geheel. Om deze plaats te onderscheiden van naburige plaatsen krijgt de plaats andere eigenschappen toegekend. Aan de woonplaats kan

bijvoorbeeld de eigenschap ‘gastvrij’ worden toegekend. Dit kan tegelijkertijd ook wat zeggen over andere plaatsen, misschien wordt aan deze andere plaatsen wel de eigenschap ‘vijandig’ toegekend. De eigen plaats wordt daarmee indirect als ‘niet-vijandig’ geclassificeerd, oftewel niet zoals die andere plaats. Met deze toekenning van negatieve eigenschappen aan andere plaatsen wordt ook wel gesproken van othering. De toegekende positieve eigenschappen aan de eigen plaats worden hiermee extra benadrukt.

Gebruik identiteit in dit onderzoek

Bij de uitvoering van het onderzoek naar een Veenkoloniale identiteit zal worden gewerkt volgens de constructivistische benadering. Een plaats heeft niet uit zichzelf een identiteit, maar deze wordt toegekend. Het onderdeel identiteit is een van de belangrijkste onderdelen in dit onderzoek. Hierin zal worden onderzocht in hoeverre er sprake is van een Veenkoloniale identiteit onder de bewoners van het dorp Kiel-Windeweer.

Identiteit wordt in dit onderzoek op twee manieren onderzocht. Zo zal er enerzijds gekeken worden naar de invloed van fysieke kenmerken van de omgeving en de invloed daarvan op de identiteit. Anderzijds zal het onderzoek gericht zijn op sociale kenmerken en in hoeverre deze kenmerken bepalend zijn voor de identiteit die aan Kiel-Windeweer wordt toegekend.

2.3 Dorpstrots

Dorpstrots is een soort verbondenheid die een persoon kan ervaren met zijn woonplaats. Het begrip hangt nauw samen met plaatsidentiteit, want bij beide begrippen is er sprake van toekenning van betekenissen en eigenschappen aan plaatsen. Dorpstrots gaat wat verder dan plaatsidentiteit, want het heeft ook betrekking op de waardering van het eigen dorp als woonplaats. In de regel worden vooral de elementen waaraan positieve eigenschappen zijn gekoppeld gebruikt om het idee van verbondenheid mee te ondersteunen. De plaatsverbondenheid zal zodoende worden opgebouwd uit een verzameling van elementen waarbij een bewoner een positief gevoel ervaart (Jorgensen & Stedman, 2001). In de hedendaagse literatuur wordt het begrip dorpstrots ook wel aangeduid als lokaal bewustzijn. Zo zal het begrip hierna dan ook worden genoemd.

Lokaal bewustzijn kan worden gezien als een latere vervanging voor het begrip dorpsbinding (Groot, 1989). Dorpsbinding heeft vooral betrekking op de waardering die bewoners van een dorp toekennen aan de sociale structuur binnen hun woonplaats. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om specifieke omgangsvormen waarmee bewoners zich onderscheiden van de omgeving. Dorpsbinding heeft daarbij geen betrekking op de waardering van de fysieke omgeving (Groot, 1974). Door processen als schaalvergroting en de intrede van nieuwe bewoners in de dorpen wordt dorpsbinding geleidelijk aan steeds meer vervangen door lokaal bewustzijn (Groot, 1989).

Lokaal bewustzijn. Het begrip heeft de kernwoorden die gebruikt kunnen worden voor de beschrijving al in zich. Met ‘lokaal’ wordt de eigen geografische omgeving bedoeld. Het betreft de eigen buurt, straat of dorp. ‘Bewustzijn’ zegt iets over de kennis die iemand heeft over een bepaald verschijnsel. In dit geval de directe geografische omgeving. Lokaal bewustzijn kan bestaan uit kennis over de lokale geschiedenis, kennis over bepaalde gebouwen en andere fysieke kenmerken van de omgeving en/of kennis over de sociale structuren. Bij een hoge intensiteit van de sociale interacties van mensen in het dorp kan een hoger niveau van lokaal bewustzijn worden verwacht. Door communicatie over het dorp zal de betreffende kennis worden verspreid over de anderen. Op plekken waar mensen van het dorp veelvuldig samenkomen, zoals een dorps huis of een café, kan deze interactie ontstaan

(Groot, 1989). Door deze interacties kunnen meerdere bewoners nader tot elkaar komen, en dit kan er uiteindelijk voor zorgen dat er een grotere band ontstaat en daarmee een grotere waardering en interesse voor de eigen woonplaats. Het maakt hierbij niet uit hoe lang een persoon in een dorp woont. Mensen die pas kort in het dorp wonen kunnen net zo lokaal bewust zijn als de oude bewoners (Thissen & Drooglever Fortuijn, 1999).

Wanneer bepaalde facetten in de geschiedenis van het dorp afwijken van de directe omgeving, dan kunnen deze worden aangegrepen om het lokaal bewustzijn van de bevolking te versterken. Is het dorp bijvoorbeeld gesticht in een ontgonnen veengebied, dan kan deze pioniersgeschiedenis worden aangegrepen. Door deze afwijkende geschiedenis te benadrukken kan het dorp gemakkelijker worden onderscheiden van zijn omgeving. Het dorp krijgt een eigen karakter toegekend en daarmee ontstaat een eigen identiteit (Groot, 1989).

Er zijn diverse manieren waarop lokaal bewustzijn in een dorp in de hand kan worden gewerkt. Een voorbeeld is de oprichting van een dorpsvereniging. Hiermee kan de sociale interactie tussen de bewoners worden gestimuleerd en toegekende betekenissen aan bepaalde verschijnselen in het dorp worden overgebracht. Ook kunnen studieverenigingen worden opgericht waar geïnteresseerde bewoners lokale en regionale geschiedenissen kunnen bestuderen (Duyvendak, 2002). Door het uitgeven van boeken en het maken van websites over het dorp kunnen toegekende betekenissen worden verspreid over de inwoners. Enkele voorbeelden hierbij zijn Kiel-Windeweer (www.kiel-windeweer.nl), Annerveenschekanaal (www.annerveenschekanaal.info), Eexterveen (www.eexterveen.com) en Eext (www.eextinfo.nl).

Gebruik dorpsrots in dit onderzoek

Naast identiteit richt dit onderzoek zich ook op gebiedswaardering in de vorm van dorpsrots. Hierbij wordt gekeken in welke mate in Kiel-Windeweer te spreken is van dorpsrots. Hoe waarderen de bewoners van Kiel-Windeweer hun dorp? En hoe groot is de participatiegraad in dorpsverenigingen? Deze bevindingen zullen worden vergeleken met resultaten van een soortgelijk onderzoek in Eext op de Hondsrug in de nabije omgeving. Aan de hand van de resultaten van dit onderzoek zal geconcludeerd worden of er daadwerkelijk verschillen bestaan in waardering van de woonplaats en participatiegraad in dorpsverenigingen tussen het Veenkoloniale Kiel-Windeweer en deze plaats op de Hondsrug.

2.4 Plattelandsvernieuwing

Plattelandsvernieuwing is een begrip dat veel gebruikt wordt bij nieuwe ontwikkelingen in het rurale gebied. Om het begrip te verduidelijken zal eerst het concept platteland worden behandeld, daarna wordt het toegepast in plattelandsvernieuwing.

Platteland

Platteland is een moeilijk definieerbaar begrip. Dit komt doordat de meningen over wat platteland is en wat niet verdeeld zijn. Platteland is daarmee, net zoals het eerder aangehaalde concept identiteit, een sociale constructie. Vaak aangehaalde kenmerken van het platteland lijken een regelrechte tegenstelling te zijn van kenmerken die aan een stad gekoppeld worden. Om deze tegenstelling aan te tonen worden vaak drie verschillende dimensies gehanteerd. Dit zijn een morfologische, een mentale en een functionele dimensie (Groote et al, 1999).

- De morfologische dimensie heeft betrekking op de uiterlijke verschijningsvorm van een gebied. Heeft het gebied een grote bebouwingsdichtheid of niet? Een gebied met weinig bebouwing wordt in dit geval sneller geclassificeerd als platteland.

- De functionele dimensie gaat meer over het gebruik van de bodem. Wordt er bijvoorbeeld bepaald soort bodemgebruik aangetroffen dat een groot beslag neemt op de ruimte? Indien het ruimtegebruik in het gebied veelal bestaat uit functies als landbouw en natuurgebruik, dan wordt dit gebied vaker aangeduid als platteland.
- Ten slotte is er een mentale dimensie. Deze is van toepassing op de bewoners van het gebied. Is er sprake van een sociaal homogene bevolking en wordt deze bevolking gekarakteriseerd als onderhoudend voor wat betreft de familiebanden? Indien deze beide verschijnselen aanwezig zijn, dan wordt het gebied ook sneller geclassificeerd als platteland.

In dit bovenstaande traditionele beeld wordt het platteland voorgesteld als een idyllische plek. Dit traditionele beeld waarin platteland wordt gezien als een tegenpool van de stad lijkt door diverse invloeden van binnenuit en van buitenaf achterhaald te zijn (Atzema, 1989).

Verschillende actoren zoals boeren, omwonenden, natuurbeschermers en beleidsmakers hebben verschillende ideeën over wat platteland is. Zij hebben allen bepaalde beelden in hun hoofd over wat platteland is en over wat platteland moet zijn. Er is dus geen eenduidige definitie van platteland, al willen diverse groepen graag doen geloven dat hun beeld de juiste is. Platteland is daarmee een omstreden concept (Groote et al, 1999; Haartsen, 2002).

Platteland en ontwikkelingen

In de Nederlandse landelijke gebieden blijkt al voor langere tijd dat de agrarische sector niet meer de belangrijkste inkomstenbron is (Kooij, 2000). Door een steeds kleiner wordende machtspositie van de agrarische sector en een afname van de werkgelegenheid in de landbouw zijn de banden tussen het agrarische bedrijf en de grond minder intensief geworden. Dit proces wordt ook wel de-ruralisatie van het platteland genoemd (Driessen et al, 1995; Haartsen; 2002). Daarnaast zijn er ontwikkelingen gaande met betrekking tot het bodemgebruik. Het aantal land- en tuinbouwbedrijven is tussen 1980 en 2005 met meer dan 43 procent gedaald en ondanks de schaalvergroting neemt ook het totale bodemoppervlak dat gebruikt wordt voor de landbouw langzamerhand af (CBS, 2008). Haartsen constateert in haar proefschrift (2002, p. 45) dat de veranderingen in bodemgebruik minder groot zijn dan de indruk die ze in eerste instantie wekken. Dit komt onder andere doordat de ideeën over bodemgebruik zijn veranderd en daarmee ook de manier van interpreteren en classificeren van verschillende typen bodemgebruik in de landelijke gebieden.

Naast de cijfermatige ontwikkelingen doen zich ook veranderingen voor in de beelden die mensen hebben van het platteland. Door toegenomen mobiliteit en uitwisselingen van ideeën wordt het platteland steeds meer geïntegreerd met de rest van samenleving. Door deze integratie komen meerdere actoren van buiten het platteland in contact met het gebied (Groote et al, 1999; Haartsen 2002). Zij nemen daarbij hun eigen ideeën mee over de richting waarin het landelijke gebied zich moet ontwikkelen. Bij deze nieuwe bemoeienissen ontstaat een aantal vragen. Van wie is het landelijke gebied? Wiens waarden hebben de meeste invloed op de ontwikkelingsrichting (Stenseke, 2000)?

Platteland en vernieuwing

Plattelandsvernieuwing of landschapsmanagement is een beheersvorm van landelijke gebieden waarbij getracht wordt om delen van deze gebieden te reconstrueren, bijvoorbeeld door een functiewijziging door te voeren (Stenseke, 2000). Op deze manier kunnen verschillende visies op het gebruik van het platteland worden gecombineerd. Plattelandsvernieuwing is in Nederland niet alleen gericht op verbeteringen in de agrarische

sector. Ook wordt getracht om met behulp van fysieke ingrepen een grotere diversiteit aan functies door te voeren in de landelijke gebieden (Strijker, 2003). Beleidsmakers hebben hierbij het doel om plattlandsgebieden in sociaal-economische zin vitaal te houden. Er zijn diverse manieren waarop dit gerealiseerd kan worden. Te denken valt aan clustering van agrarische bedrijven om zodoende ruimte te creëren voor nieuwe functies die landelijke gebieden kunnen vervullen, bijvoorbeeld woon-, recreatie- en natuurgebieden (Kooij, 2000). Door commodificatie van aan landelijke gebieden toegekende eigenschappen zoals rust, ruimte en gemeenschapszin wil men deze gebieden aantrekkelijk maken als recreatieve verblijfsplaats. Ook kunnen fysieke kenmerken van een bestaand landschap, zoals kanalen, worden aangegrepen om een gebied als karakteristiek te promoten.

Er bestaan twee manieren waarop initiatieven voor plattlandsvernieuwing kunnen worden genomen, namelijk vanuit de bottom-up of via de top-down gedachte. Bij de bottom-up gedachte komen nieuwe ideeën vanuit actoren die daadwerkelijk gebruik maken van de betreffende omgeving. Te denken valt aan bewoners, boeren of eigenaren van winkels. Door een gebrek aan financiële middelen blijven veel van deze bottom-up initiatieven steken in de ideeënfase. Wanneer geldschieters van buiten worden gevraagd dan gaat dat gepaard met verantwoordelijkheden naar, en eisen van, deze nieuwe actoren. Hierdoor verliest het initiatief zijn bottom-up karakter. (Groote et al, 1999) Bij de top-down gedachte komen nieuwe initiatieven van buitenaf. Te denken valt aan overheidsinstanties of de eerder besproken geldschieters. Deze actoren zorgen ervoor dat er nieuwe gebruikersfuncties worden geïmplementeerd in het landelijke gebied.

Bij het huidige beleid met betrekking tot plattlandsvernieuwing is af te vragen in hoeverre de nieuwe ontwikkelingen aansluiten bij de wensen van de bewoners op het platteland (Stenseke, 2000). Van der Ploeg (1999) beweert in zijn boek *De Virtuele Boer* dat ideeën voor plattlandsvernieuwing vooral gevormd worden door ideeën die beleidsmakers hebben van boeren. Deze ideeën zijn niet noodzakelijkerwijs gelijk aan de ideeën die de boeren zelf hebben. Ondanks dit verschil in denken wordt het beleid met betrekking tot plattlandsvernieuwing in toenemende mate gemaakt vanuit deze beeldvorming van beleidsmakers.

Gebruik plattlandsvernieuwing in dit onderzoek

De heropening van het Kielsterdiep voor de pleziervaart is een voorbeeld van plattlandsvernieuwing. Het dorp krijgt een nieuwe functie toegewezen. De waterkant Kiel-Windeweer is in het kader van de monumentenwet aangewezen als beschermd dorpsgezicht. Met de opening van het kanaal voor pleziervaart krijgt het dorp er een attractie bij. Deze projecten moeten ervoor zorgen dat het dorp in eerste instantie aantrekkelijk wordt voor recreanten. De bewoners kunnen hierdoor hun omgeving meer gaan waarderen. Dit kan leiden tot een sterkere identiteit en een grotere dorps trots. Dit project in het kader van plattlandsvernieuwing staat als het ware aan de basis van het proces.

2.5 *Conclusie*

In dit hoofdstuk zijn de begrippen behandeld die als een rode draad door het onderzoek heen lopen. Allereerst is het begrip *identiteit* aan bod gekomen, waarin naar voren is gekomen dat een identiteit niet uit zichzelf bestaat, maar dat er sprake is van toegekende eigenschappen. Daarnaast kunnen er meerdere identiteiten zijn toegekend aan een plaats. Na identiteit is het begrip *dorpsrots* behandeld. Dorpsrots gaat verder dan identiteit, want naast het toekennen van eigenschappen is er ook sprake van waardering. Het uit zich in interesse in de woonplaats en participatie in dorpsverenigingen. Ten slotte is het begrip *plattelandsvernieuwing* aan bod gekomen. Dit begrip is de eigenlijke aanleiding voor het onderzoek, want in het kader van plattelandsvernieuwing wordt een kanaal heropend dat volgens beleidsmakers moet zorgen voor een sterkere identiteit en meer dorpsrots.

3. De context

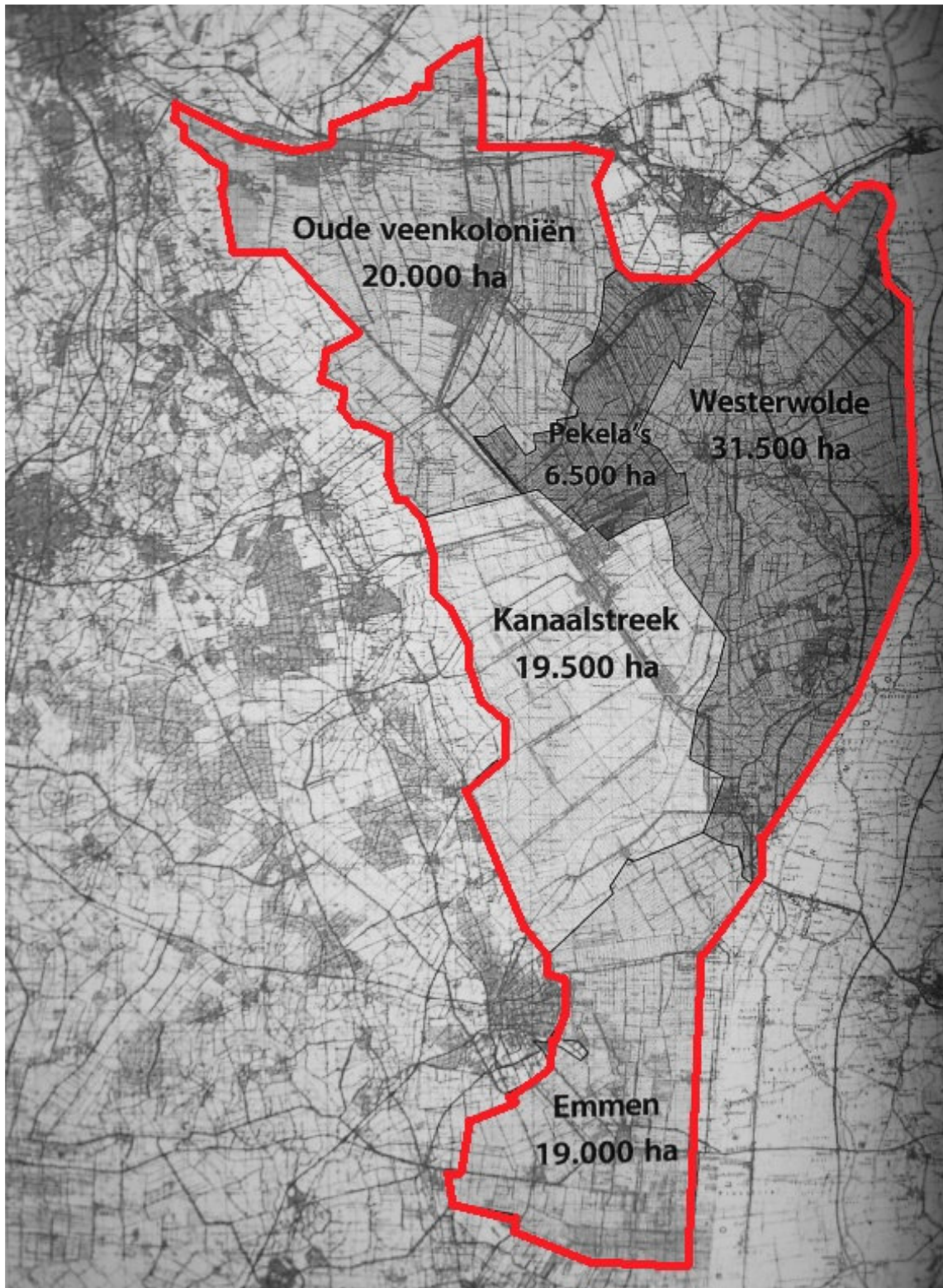
3.1 Inleiding

Dit onderzoek vindt plaats onder de titel: ‘Van Turfvaart naar Toervaart’. Beide begrippen zullen in dit hoofdstuk worden behandeld. Tezamen vormen ze de context van dit onderzoek. Allereerst zal een geschiedenis van het gebied worden beschreven waarin onder andere de invloed van de turfvaart op het gebied duidelijk wordt. Ook zal in dit onderdeel in het kort worden ingegaan op de rol van de agro-industrie in het Veenkoloniale landschap. Bij het onderzoeken naar een Veenkoloniale identiteit is het van belang om ook met de eventuele invloed van de industrie rekening te houden. Na de geschiedenis en turfvaart komen wat recentere gebeurtenissen aan bod waar zal worden ingegaan op de beleidsplannen van de laatste dertig jaar die uiteindelijk hebben geleid tot de plannen om de toervaart in de regio te promoten.

3.2 Localisering

De Groninger Veenkoloniën zijn uitgebreid beschreven in een sociaal-geografische studie van Keuning (1933). Volgens Keuning wordt het Groninger Veenkoloniale gebied op een duidelijke manier afgebakend van zijn omgeving. In het noorden wordt het gebied begrensd door het zeekele gebied van het Oldambt. Hier gaat de strookverkaveling van de Veenkoloniën over in blokverkaveling met daarop akkerbouwgronden. In het zuiden loopt de grens ter hoogte van de Hondsrug, zuidelijk van deze grens beginnen de zandgronden van Drenthe. Ter hoogte van Emmen wordt deze zuidgrens doorbroken en is een uitloper van het Veenkoloniale gebied tot aan Nieuw Schoonebeek te vinden. Deze noordelijke en zuidelijke lijn komen in de westzijde ter hoogte van het Zuidlaardermeer bij elkaar. Ten slotte wordt de oostelijke zijde afgebakend ter hoogte van de Duitse rivier de Eems (Keuning, 1933).

Het Gronings-Drentse hoogveengebied stond in de Duitse literatuur ook wel bekend als het Bourtanger Moor. Deze naam werd bij gebrek aan een eigen naamgeving ook gehanteerd door de Nederlanders. Het Bourtanger Moor is globaal op te delen in een oostelijk en een westelijk deel. Beide delen worden van elkaar gescheiden door de iets hoger gelegen zandgronden in het streek Westerwolde. Het oostelijke deel dat grotendeels in Duitsland ligt, wordt heden ten dage nog steeds het Bourtanger Moor genoemd. Het westelijke deel staat nu bekend als de Gronings-Drentse Veenkoloniën.

Afbeelding 3.1: De localisering van de Veenkoloniën (Stuurgroep Veenkoloniën, 2003)

3.3 *Geschiedenis*

3.3.1 *Ontginning van het Bourtanger Moor*

Ruim 5000 jaar geleden begon de veenvorming in het Bourtanger Moor. De ondoorlatende ondergrond in de vorm van een morene zorgde ervoor er niet of nauwelijks grondwater in het gebied kon binnendringen. De plantengroei was hierdoor afhankelijk van voedselarm regenwater. Dit water zorgde voor een nat milieu waarin veengroei kon plaatsvinden (Berendsen, 1998).

Tot in de 15^e eeuw ging het proces van veenvorming in het Bourtanger Moor ongehinderd door. Het veengebied werd door de omwonenden tot dan beschouwd als een verraderlijke en ontoegankelijke plek en bovendien was de bodem te nat en zuur om er landbouw op te plegen. Toch kwam er langzamerhand steeds meer druk op het gebied te staan. Zo waren in Ter Apel en Aduard kloosters gesticht van waaruit de kloosterlingen zich bezighielden met de ontginning van het Bourtanger Moor. De kloosterlingen beschikten over kennis en kapitaal waarmee het ontginningsproces, zij het op kleine schaal, op gang kon worden gezet.

Naast de kloosterlingen hielden ook steeds meer boeren aan de noord- en zuidgrens zich bezig met turfwinning, maar dit was erg kleinschalig van opzet omdat het vooral gericht was op zelfvoorziening. Het gebrek aan goede waterwegen zorgde ervoor dat de turf niet over grotere afstanden kon worden vervoerd. Ook was er vrijwel geen sprake van georganiseerde samenwerking, dus de ontginningen verliepen vrij chaotisch (Keuning, 1933).

Vanaf de 17^e eeuw veranderde de situatie drastisch, want in deze tijd besloten bestuurders van de stad Groningen het ontginnen van het Bourtanger Moor op een grootschaliger manier aan te pakken. Om diverse redenen waren de bestuurders tot dit besluit gekomen (Keuning, 1933):

- Ten eerste heerste in de stad Groningen een steeds groter tekort aan brandstoffen. Om de stad voor langere tijd te kunnen voorzien van turf moest een nieuwe bron worden aangeboord.
- Ten tweede waren er ook enorme tekorten aan brandstoffen in de steden in Holland. De laagveengebieden in deze regio waren al grotendeels afgegraven, waarna men de bewoners van de steden niet langer kon voorzien van turf. Ter vervanging waren veel mensen overgestapt op hout als brandstof, maar ook het einde van deze hulpbron kwam in zicht.
- Ten derde was er een grote vraag naar turf vanuit de florerende baksteenindustrie. Steenfabrieken langs de grote rivieren en in het kleigebied van Groningen hadden dringend brandstof nodig om aan de groeiende vraag te kunnen blijven voldoen.
- Ten vierde was na de afloop van de Dertigjarige Oorlog een nieuwe afzetmarkt voor turf gevonden in de weer bereikbare Hanzesteden. De vraag naar turf was in deze steden zo groot dat de stad Groningen voorzag dat de afzet voor een langere tijd gegarandeerd was. (Keuning, 1933, p. 60)

Kortom: Er was een enorme vraag naar turf als brandstof ontstaan, en Groningen had met het Bourtanger Moor voldoende turf in de provincie om de afnemers voor langere tijd te kunnen voorzien. Zo kwam het besluit uit de stad Groningen om het gebied in zijn totaliteit te ontginnen.

Aangezien het gebied door zijn grote omvang nog maar nauwelijks was aangetast en het bovendien niet was verdeeld tussen de verschillende omliggende dorpen, was het voor Groningen geen moeilijke taak om het gebied in grote lijnen te verdelen. De grondstoffen in

het gebied moesten op een grootschalige manier worden geëxploiteerd ,wat kon worden gerealiseerd door het stichten van grote veenontginningscomplexen die middels kanalen waren verbonden met de stad Groningen. De te werk gestelde arbeiders mochten hierbij niet zomaar op eigen inzicht graven, maar ze moesten werken volgens een vooraf opgesteld plan. Veel van deze arbeiders waren niet afkomstig uit de directe omgeving van het veengebied, daarom werden deze mensen kolonisten genoemd (Keuning, 1933).

Een deel van deze kolonisten waren afkomstig uit Friesland. Zij hadden reeds ervaring opgedaan met het ontginnen van veengebieden in hun gebied van afkomst. Surhuisterveen was reeds aan het einde van de 16^e eeuw gesticht en diende als voorbeeld voor de ontginningen in het Bourtangter Moor. Op 16 januari 1637 werd door de Friese compagnie een contract getekend zodat de ontginningen ten zuiden van Hoogezand ter hoogte van Kiel-Windeweer kon beginnen. Het noordelijke deel van Kiel-Windeweer kwam hierdoor tot stand. Het contract voor het zuidelijke deel werd tien jaar later op 18 januari 1647 getekend. Uit deze Compagnieën ontstond later Kiel-Windeweer (Keuning, 1933).

Aan het einde van de 17^e eeuw waren de kanalen en de nederzettingen zoals Veendam, Hoogezand-Sappemeer en Kiel-Windeweer in het westelijke deel van het veengebied gereed. Met deze gecreëerde infrastructuur kon ongeveer 20.000 hectare worden ontgonnen. Hiermee zou het veengebied voor zeker vijftig jaar turf kunnen leveren om te voldoen aan de vraag (tegenwoordig staat dit gebied bekend onder de naam Oude Veenkoloniën.)

Toen in de tweede helft van de 18^e eeuw de tekorten weer toenamen besloot Groningen ook de resterende veengebieden te ontginnen. Een nieuw kanaal tussen Wildervank en Ter Apel moest ook dit gebied toegankelijk maken. Dit kanaal kreeg de naam Stadskanaal, omdat het eigendom was van de stad Groningen. Stadskanaal werd precies aan de rand van het Groningse grondgebied gegraven. Zodoende konden ook turfgravers in Drenthe gebruik maken van deze nieuwe waterweg, al moesten deze hiervoor wel hoge belastingen aan de stad betalen. Alle turf uit het veengebied werd vervoerd via het Winschoterdiep naar de stad Groningen. Door de aanleg van diverse dammen in de kanalen was alleen vervoer over dit hoofdkanaal mogelijk. Deze dammen zorgden ervoor dat er niet of nauwelijks vervoer over het water tussen diverse afgravingen onderling mogelijk was (Keuning, 1933; Groenendijk, 1990). Ter hoogte van Martenshoek lag een sluis in het water die alleen mocht worden gepasseerd na het betalen van tol aan de stad Groningen (Keuning,1974).

Tezamen met de turfgraverij ontstond een bloeiende scheepvaartindustrie. Op diverse plekken langs de kanalen werden werven opgericht waar schepen werden gebouwd voor het vervoer van turf. In eerste instantie was deze scheepvaartindustrie vooral gericht op het regionale vervoer, dit gebeurde met kleine schepen zoals pramen en bokken. De turf werd vanaf de veengebieden vervoerd naar de stad Groningen. In Groningen werd vervolgens groter vervoer geregeld voor de transport over grotere afstanden. Later, vanaf ongeveer halverwege de 18^e eeuw, kon de turf rechtstreeks over grotere afstanden worden vervoerd (Voerman, 2001). Het ging Groningen immers niet meer om de turf zelf, maar om de inkomsten uit de tolheffing (Keuning, 1974). Voor de langere afstanden waren grotere schepen zoals tjalken nodig, schepen die bestendig waren tegen de golven van de zee. Veel scheepswerven in de Veenkoloniën speelden in op deze ontwikkeling en voorzagen hiermee zichzelf van werk.

3.3.2 Na de ontginning

Het veengebied werd langzamerhand steeds verder naar het oosten afgegraven. Nadat de turfstekers vertrokken namen boeren het ontgonnen land over. Zij bouwden hun huizen in

eerste instantie langs de grote kanalen, want deze waren als transportas van groot belang. Het uitgebreide stelsel van kanalen zorgde ervoor dat veel dorpen en boerderijen vanaf het water goed te bereiken waren. Door een gebrek aan bruggen was het transport over landwegen nog niet zo goed ontwikkeld, vervoer over water had daarom de voorkeur (Keuning, 1974).

Uiteindelijk transformeerde het Bourtanger Moor tot een landbouwgebied. De nieuwe boerderijen waren relatief ruim van opzet, want meestal werd er slechts één boerderij per opstreckende akker gebouwd. Doordat de zandige ondergrond van het afgegraven veen gemengd werd de voormalige toplaag (van het veen) ontstond de zeer vruchtbare dalgrond, die bij uitstek geschikt bleek voor de teelt van akkerbouwgewassen zoals aardappelen en graan (Voerman, 2001).

3.3.3 Industrialisatie

Vanaf de tweede helft van de 19^e eeuw kwam de industrialisatie in de Veenkoloniën op gang. De nieuw opgezette industrieën waren hierbij vooral gericht op de verwerking van landbouwproducten zoals aardappels en gaan. Hiervoor werden op veel plekken aardappelmeel- en strokartonfabrieken opgericht. Een van de eerste fabrikanten in de Veenkoloniën was W.A. Scholten. Scholten verplaatste zijn aardappelmeelfabriek in 1841 van Gelderland naar de Veenkoloniën, want hij zag in dat het vervoer van een reeds verwerkt product (aardappelmeel) goedkoper was dan het vervoer van de grondstof (aardappels) zelf. Andere aardappelmeelfabrikanten in Nederland zagen al snel de voordelen van een verhuizing in en volgden het voorbeeld van Scholten. Dit verplaatsen van fabrieken richting de grondstoffen om zodoende op de transportkosten te besparen wordt ook wel door Alfred Weber aangehaald in zijn industriële locatietheorie (Strijker, 2008).

Het tijdstip waarop de industriële tak zich ontpopte kwam zeer gelegen, want door de steeds verder gaande mechanisatie in de landbouw waren veel mensen werkloos geraakt (Voerman 2001). Hoewel de werkgelegenheid in deze industrieën groot was en dus aan veel mensen een baan bood, bleef de werkloosheid in de Veenkoloniën erg hoog (Commissie Hoekstra, 2001).

Door de toename van concurrentie vanuit het buitenland ontstonden veel conflicten over de prijzen die de boeren mochten ontvangen voor hun aardappelen. Daarnaast stelden de fabrikanten steeds hogere eisen aan hun grondstoffen. Om deze problemen te omzeilen richtten boeren samenwerkingsverbanden op en werden de aardappelen voortaan verwerkt in de eigen fabrieken. De fabrikanten hadden in eerste instantie nog niet zoveel last van deze nieuwe samenwerkingsverbanden, want deze waren kleinschalig van opzet. De problemen werden echter groter toen de coöperaties zich steeds verder verenigden. In 1919 ontstond uit een vereniging van 12 coöperaties de Aardappelzetmeel VerkoopBureau, deze zal later AVEBE worden genoemd (Voerman, 2001; Strijker, 2008). In Kiel-Windeweer werden aan het einde van de 19^e eeuw twee coöperatieve aardappelmeelfabrieken opgericht. De eerste was fabriek “De Eendracht”. Deze fabriek werd gesticht in het uiterste noorden van het dorp, waar het Kieldiep en het kanaal van de Nieuwe Compagnie tezamen kwamen. De tweede was fabriek “De Toekomst”. Deze werd net buiten het dorp Kiel-Windeweer gesticht aan het kanaal van de Nieuwe Compagnie (Voerman, 2001).

In de strokartonindustrie waren de problemen met fabrikanten minder groot. Omdat stro een bijproduct was van graan werden de risico's over twee producten verspreid. Ondanks dat zijn ook onder de graanboeren coöperaties ontstaan. Door deze samenwerkingsverbanden konden de boeren concurreren met de fabrikanten. Deze konden niet op tegen de lage kosten van de coöperaties en werden zo langzamerhand uit het Veenkoloniale landschap verdreven.

3.3.4 Ontwikkelingen na de Tweede Wereldoorlog

Na de Tweede Wereldoorlog nam de werkloosheid door diverse redenen steeds verder toe. Zo bleven na de verdergaande schaalvergroting in de landbouw minder arbeidsplaatsen over in deze sector. De scheepvaartindustrie was nagenoeg verdwenen uit het Veenkoloniale gebied, omdat de kanalen niet genoeg ruimte boden voor de grotere zeebestendige schepen die steeds meer gevraagd werden. Alleen de scheepswerven ten noorden van Martenshoek konden, door de ligging aan het brede Winschoterdiep, tot de dag van vandaag voortbestaan.

Schaalvergroting trad ook op in de industriële sector. Door de schaalvergroting werden kleinere aardappelmeelfabrieken steeds verder weggeconcentreerd door de grotere coöperaties, want grotere fabrieken konden in veel gevallen efficiënter produceren. Daarnaast zorgde de nieuwe infrastructuur in de vorm van wegen ervoor dat fabrieken op slecht bereikbare locaties verdwenen. Het gat in de markt dat achterbleef bij de sluiting werd opgevuld door meer centraal gelegen fabrieken. Deze konden mede hierdoor hun positie in de markt steeds verder versterken. Uiteindelijk bleef in de aardappelmeelindustrie alleen de sterkste speler over, de AVEBE. Een nadelig gevolg van deze schaalvergroting was dat er steeds minder fabrieken en werknemers nodig waren, werkloosheid was het gevolg.

De ontwikkelingen in de strokartonindustrie zijn tot op een zekere hoogte vergelijkbaar met de aardappelmeelindustrie, want ook hier was sprake van steeds groter worden coöperaties die kleine fabrieken wegconcentreerden. Het verschil met de aardappelmeelindustrie is echter, dat de strokartonindustrie helemaal uit het Veenkoloniale landschap is verdwenen. In Kiel-Windeweer was deze schaalvergroting ook te merken. Hoewel fabriek “De Eendracht” al in 1943 haar deuren sloot, was de fabriek “De Toekomst” nog tot 1968 in bedrijf. Daarna werd deze enige overgebleven fabriek gefuseerd met fabriek “Twee Provinciën” uit Stadskanaal. Deze ingreep kon de fabriek echter niet redden, want in 1971 sloot de fabriek alsnog haar deuren (Groninger Archieven, 2008).

De sterke afname van werkgelegenheid in de agrarische en industriële sectoren werd niet genoeg opgevangen door de opkomende dienstverlenende sector (Commissie Hoekstra, 2001). Relatief weinig nieuwe industriële en dienstverlenende bedrijven hebben hun weg naar de Veenkoloniën gevonden. Een van de hoofdredenen hiervan was het gebrek aan een duidelijke centrumstad in het gebied. De voormalige industriële complexen lagen overall verspreid in het gebied. Daardoor konden ze niet tezamen een algehele aantrekkingskracht uitoefenen op nieuwe ondernemers, en dus konden de Veenkoloniën geen concurrerende positie verwerven ten opzichte van de stad Groningen (Voerman, 2001). Dit alles heeft ertoe geleid dat er een verdere uittocht van hoger opgeleiden uit het gebied plaatsvindt. De Veenkoloniën kwamen dus in een neerwaartse spiraal terecht waarbij elke vermindering van economische activiteiten een negatieve invloed had op andere economische activiteiten, die op hun beurt weer andere activiteiten op een negatieve manier beïnvloedden.

Gedurende deze periode trad er nog een fenomeen op die het uiterlijk van het Veenkoloniale gebied deels zou veranderen. De opkomst van alternatieve vervoersmiddelen zorgden ervoor dat de kanalen steeds minder gebruikt werden. Nog tijdens de periode van industrialisatie kwam het vervoer over spoor op. Treinen en trams werden steeds vaker ingezet als vervanging van schepen. Omdat deze vervoersmiddelen sterk gebonden waren aan vaste routes waren ze niet direct aanleiding voor de achteruitgang van het scheepsvervoer. Deze aanleiding kwam wel na de Tweede Wereldoorlog. Door de opkomst van het wegverkeer konden meer plekken in het landschap worden ontsloten. Bovendien was het mogelijk om op een individuele manier door het gebied te reizen.

Voor deze nieuwe verkeersstromen werden door het hele Veenkoloniale gebied nieuwe wegen aangelegd. De kanalen werden als hindernissen ervaren voor het wegtransport, daarom moesten deze op diverse plekken worden opgeruimd. Enerzijds gebeurde dit door de aanleg van dammen op plekken waar het wegennet de kanalen kruiste. Anderzijds werden ook complete kanalen gedempt om zodoende plaats te maken voor een nieuwe weg, of verbreding van een bestaande route, die de loop van een kanaal volgde. De kanalen als voormalige slagaders van de Veenkoloniën werden zodoende steeds meer beschouwd als in de weg liggende structuren (Strijker, 2003).

Ook het Kioldiep in Kiel-Windeweer werd afgedamd. Dit gebeurde in 1973 ter hoogte van de Viersprong waar de Zuidlaarderweg het dorp doorsnijdt (Van Leeuwen, 2008). De oude draaibadde (het Kielster woord voor draaibrug) werd hierbij vervangen door een dam van ongeveer zeventig meter lengte. Deze lengte maakte het mogelijk dat er midden op de dam ruimte was voor een ruim opgezet kruispunt. Hier kwamen zowel de doorgaande Zuidlaarderweg, de Dorpsstraat en Pieter Venemakade vanuit het zuiden als de Sluisweg vanuit het noorden samen. Voor de doorgaande Wildervanksterweg in het zuiden van Kiel-Windeweer werd geen dam aangelegd. Deze kruising werd voorzien van een vaste brug. Door deze infrastructurele aanpassingen was niet meer mogelijk om Kiel-Windeweer met een schip te doorkruisen.

3.4 Recente ontwikkelingen

3.4.1 De Herinrichting

In het jaar 1972 werd de overheidsnota 'Noorden des lands' uitgebracht. Hierin werden richtlijnen gegeven waarmee probleemgebieden in Noord-Nederland, en dus ook Oost-Groningen en de Veenkoloniën, moesten worden aangepakt (Boertjens, 1989). Om de neerwaartse spiraal te doorbreken moest het Veenkoloniale gebied grondig worden aangepakt. De regels voor deze aanpak werden in 1977 opgesteld in de Herinrichtingswet Oost-Groningen en de Gronings-Drentse Veenkoloniën. Hoewel de overheid met deze herinrichting zowel problemen in de agrarische en industriële sectoren als de aantrekkelijkheid van de woonomgeving wilde aanpakken, lag de nadruk toch vooral op het verbeteren van de agrarische en industriële sector (Strijker, 1997).

Voor een verbetering van de agrarische sector moest er een verdere schaalvergroting kunnen optreden. Om het beschikbare landbouwooppervlak efficiënter te kunnen benutten moesten obstakels zoveel mogelijk worden verwijderd. Dit kon worden gerealiseerd door de demping van overbodige sloten en wijken. De nieuw ontstane grotere kavels waren gemakkelijker te bereiken en bewerken. Daarnaast moest de afwatering van het gebied worden verbeterd. Door de lozingen van aardappelzetmeel- en strokartonindustrie was het water in de kanalen ernstig vervuild geraakt. Deze vervuiling was een bedreiging voor het leefmilieu en voor de landbouw.

Randvoorwaarde bij de Herinrichting was dat het Veenkoloniale karakter van het gebied zoveel mogelijk behouden moest blijven. Hierbij doelde men op de kanalen, de open gebieden en de rechte wegen (Strijker, 1997). Uiteindelijk is de Herinrichting is slechts ten dele geslaagd. De posities van de landbouw en de industrie verbeterden wel enigszins, maar dat leidde er niet toe dat de waardering voor de Veenkoloniën steeg. Een gevolg van deze lage waardering was dat er maar weinig nieuwe investeerders en bewoners werden aangetrokken (Strijker, 2003).

3.4.2 Commissie Structuurversterking Veenkoloniën

Om de problemen in de regio goed aan te kunnen pakken stelde het Kabinet in december 2000 de *Commissie Structuurversterking Veenkoloniën* in (Commissie Hoekstra, 2003). Het ging hierbij niet alleen om het in kaart brengen van de heersende problematiek, maar ook de verwachte moeilijkheden in de toekomst. De dreigende inkrimping van de Europese landbouwsubsidies was reden voor bezorgdheid, want hiermee zou een groot deel van de aardappelboeren wellicht genoodzaakt zijn om met het bedrijf te stoppen (Strijker, 2003).

In mei 2001 werden de resultaten van het onderzoek bekend gemaakt in het rapport: “Van afhankelijkheid naar kracht”. De belangrijkste problemen die volgens dit rapport het Veenkoloniale gebied teisteren zijn (Commissie Hoekstra, 2001):

- Sociaal-economische ontwikkelingen: Deze ontwikkelingen blijven achter ten opzichte van de rest van Nederland. Een relatief groot aandeel van de bevolking maakt gebruik van uitkeringen of van gesubsidieerde arbeid. Daarnaast is er sprake van een brain-drain. Hoger opgeleiden verlaten het gebied, zodat het aandeel lager opgeleiden erg hoog is.
- Economie: De werkgelegenheid is vooral geconcentreerd in de industriële productiesector. De werkgelegenheid in de dienstverlenende sector blijft achter. Daarnaast is de primaire sector te eenzijdig gericht op de aardappelteelt, hiermee wordt te weinig gedaan aan risicospreiding.
- Bereikbaarheid: Het gebied kent een matige bereikbaarheid. Zo is wegennet het niet goed aangesloten op het landelijke snelwegennet. Daarnaast is het slecht gesteld met het openbaar vervoer in het gebied. Zo is er geen spoorverbinding en bussen rijden er nauwelijks.
- Bevolkingsopbouw: De demografische druk neemt door de vergrijzing steeds verder toe. Een groot deel van de huidige beroepsbevolking bevindt zich in de leeftijdsgroep 45 tot 65 jaar. Deze groep zal in 2020 een nog grotere druk uitoefenen op het de dan werkende bevolking.
- Imago: Het gebied heeft te kampen met een slecht imago. Buitenstaanders zien de Veenkoloniën als een gebied met een slechte economische situatie. Daarnaast wordt het gebied als onaantrekkelijk ervaren. Nieuwe bewoners blijven hierdoor weg.

3.4.3 Stuurgroep Agenda voor de Veenkoloniën

Om de geschetste problematiek in de Veenkoloniën aan te kunnen pakken, is in 2003 de stuurgroep *Agenda voor de Veenkoloniën* opgericht. Dit is een samenwerkingsverband dat bestaat uit de provincies Groningen en Drenthe, tien gemeenten uit beide provincies en twee waterschappen. Het doel van de agenda is om een basis te leveren waaruit nieuwe ontwikkelingen concreet kunnen worden aangepakt.

De agenda bestaat uit drie pijlers (Stuurgroep Veenkoloniën, 2003):

- Sociale ontwikkeling: Gericht op behouden en versterken van leefkwaliteit van de bewoners. Dit kan bijvoorbeeld worden gerealiseerd door diversificatie en vergroting van de arbeidsmarkt, door reductie van schooluitval en het creëren van een aantrekkelijke woon- en werkomgeving.
- Economische ontwikkeling: Gericht op het ontwikkelen van een economische basis voor de regio. Bijvoorbeeld door vernieuwingen in de agrarische sector, door commodificatie van rust en ruimte in de regio voor nieuwkomers en door ontwikkeling van toerisme.
- Ruimtelijke ontwikkeling: Gericht op het voortbouwen op de kernkwaliteiten van de regio. Hierin staan de kanalen als cultureel erfgoed centraal. De natuur moet de ruimte krijgen, evenals het watertoerisme. Verder wordt gestreefd naar een betere bereikbaarheid en de creatie van gevarieerde woonmilieus.

Om deze pijlers te concretiseren heeft de Stuurgroep in 2003 een tiental projecten geselecteerd waaraan de groep zou gaan werken (Stuurgroep Veenkoloniën, 2005). Na een evaluatie in 2005 bleek dat de Agenda zich op teveel zaken tegelijk richtte. Daarbij waren de formuleringen van de doelstellingen te abstract. De samenwerking tussen de Stuurgroep en andere actoren in het maatschappelijk veld was nog niet voldoende en mede daardoor ontstond er een financieringsprobleem. Daarom werd besloten tot een koerswijziging waarbij het aantal projecten werd gereduceerd tot zeven. (van Hilten, 2007)

3.4.4 Nota: Van Turfvaart naar Toervaart

Het project 'Van Turfvaart naar Toervaart' is een concretisering van de Agenda voor de Veenkoloniën. Centraal in dit plan staat herstel van vaarverbindingen tussen het Zuidlaardermeer en Oost-Groningen. De eerste fase van dit project bestaat uit een vaarverbinding van het Zuidlaardermeer, via Kiel-Windeweer en Annerveenschekanaal naar Bareveld. Tevens moet er een verbinding worden aangelegd tussen het Kioldiep en het meer Langebosch ten zuiden van Veendam. Uiteindelijk is het doel om de doorvaart tot aan het Drentse Erica te herstellen (Grontmij, 2002).

Met de aanleg van deze nieuwe vaarverbindingen wil de Agenda een aantal doelstellingen verwezenlijken. Het Zuidlaardermeer ligt niet langer aan het einde van een vaarroute, maar wordt onderdeel van een veel groter vaargebied. De Agenda verwacht dat het zal leiden tot een verhoging van het vaartoerisme in de omgeving. Meer toerisme zal op zijn beurt leiden tot een versterking van de regionale economie. De Agenda zet hiermee de kanalen, als een cultuurhistorisch onderdeel van de Veenkoloniën, in om het toerisme een nieuwe impuls te geven.

Allereerst kijkt de Agenda naar toeristen die met hun eigen boot een tocht door het Veenkoloniale gebied maken. De Agenda verwacht dat met de komst van deze toeristen een aantal spin-off effecten optreden. Ten eerste zullen er in de regio extra bedrijven opgericht worden die zich bezighouden met reparatiewerkzaamheden, ten tweede zal langs de vaarroute nieuwe horeca ontstaan en ten derde zullen er nieuwe ontwikkelingen optreden voor kleine watersport (zoals kanotochten). Dit laatste wordt met name verwacht in de driehoek Kiel-Windeweer – Veendam – Bareveld. Deze effecten zullen ertoe leiden dat er meer banen in de regio tot stand komen en er meer voorzieningen worden gerealiseerd. Dit zal de leefbaarheid in de regio moeten vergroten.

De Agenda verwacht ook dat met behulp van deze nieuwe vaarverbinding het imago van de Veenkoloniën verbetert. Zowel buitenstaanders als inwoners van de regio moeten het gebied meer gaan waarderen. In de nota Van Turfvaart naar Toervaart wordt dat als volgt verwoord: *“Sociaal-maatschappelijk gezien stimuleren nieuwe toeristische ontwikkelingen de herontdekking van de eigen regio. Hiermee wordt de eigen identiteit van de streek vergroot en daarmee het welzijn van de bevolking.”* (Grontmij, 2002, p. 30). Anders gezegd: Wanneer de inwoners van de regio zien dat buitenstaanders ervoor kiezen om hun vrije tijd door te brengen in de Veenkoloniën, want dan zullen zij zich realiseren dat hun regio wel degelijk de moeite waard is. Vervolgens zullen de inwoners zich meer gaan verdiepen in de geschiedenis van hun regio en dat zal ertoe leiden dat de inwoners zich meer gaan identificeren met de Veenkoloniën. Uiteindelijk leidt deze verdieping in de eigen streek tot een sterker gevoel van trots met betrekking tot de Veenkoloniën.

Afbeelding 3.2: Nieuw gegraven vaarverbinding tussen het Kieldiep en het meer Langebosch

3.6 Conclusie

In dit hoofdstuk is de context van turfvaart en de voorgestelde toervaart behandeld. Eerst is in grote lijnen een geschiedenis van het Veenkoloniale gebied behandeld waarin de rol van de turfvaart besproken werd. Specifiek werd hierbij gekeken naar de ontwikkelingen binnen Kiel-Windeweer. Daarnaast werd de rol van de industrialisatie besproken, want naast de turfvaart heeft ook de industrie een grote stempel op het landschap gedrukt. Na de geschiedenis zijn recentere ontwikkelingen behandeld met bijbehorende beleidsplannen. Het plan 'Van Turfvaart naar Toervaart' komt immers niet zomaar uit de lucht vallen. Daar is een lang traject aan vooraf gegaan. Met de realisatie van dit project hopen de beleidsmakers onder andere dat het imagoprobleem wat wordt verminderd en dat de bewoners langs de kanalen zich meer gaan binden aan de regio en er een trotser gevoel bij ontwikkelen.

4 Methode

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal de wijze van het verzamelen van data behandeld worden. Allereerst zullen eerdere uitgevoerde onderzoeken in de Veenkoloniën besproken. Hierna wordt verder ingegaan op de keuze van de methode in dit onderzoek, namelijk kwalitatief onderzoek met enquêtes. Deze keuze wordt vervolgens beargumenteerd en de voor en nadelen van deze methode worden uiteengezet. Vervolgens wordt ingegaan op het casusdorp Kiel-Windeweer waar een meting zal worden gedaan naar dorpswaardering en identiteit. De resultaten van deze meting wordt daaropvolgend vergeleken met twee andere dorpen. De eerste vergelijking vindt plaats in een dorp met vergelijkbare omstandigheden voor wat betreft de mogelijkheden voor recreatievaart, namelijk Hoogersmilde. Hier is juist gekozen voor Hoogersmilde omdat in dit dorp al ruim twintig jaar sprake is van recreatievaart in het kanaal. De tweede vergelijking vindt plaats in een ander type dorp waar geen recreatievaart in Veenkoloniale kanalen mogelijk is, namelijk Eext. Dit dorp wordt gebruikt om eventuele verschillen in dorpswaardering tussen het Veenkoloniale Kiel-Windeweer en een plaats op de Hondsrug te meten.

4.2 Eerder uitgevoerde onderzoeken naar identiteit van de Veenkoloniën

Tot voor kort was er nog niet veel onderzoek gedaan naar een Veenkoloniale identiteit. In 1933 deed Keuning aan het einde van een hoofdstuk over de Veenkoloniale demografie een poging om de identiteit te verklaren. Hij noemde de bewoners van de Veenkoloniën vooruitstrevend, leergierig, politiek links en geestelijk opgewekt. De kolonisten waren afkomstig uit diverse windstreken, zodoende namen ze allerlei verschillende denkwijzen mee. Keuning heeft zijn verklaring van deze identiteit niet kunnen onderbouwen. Zijn verklaring kwam wellicht voort uit een gedachte dat er een hoop werk was verzet in de Veenkoloniën, zodat de bewoners wel vooruitstrevend te werk moesten zijn gegaan. Daarmee vallen Keunings ideeën prima te rijmen met het cultureel deterministische denken van de Berkeley School dat in die tijd bepalend was in de geografie (Winchester et al, 2003).

In de afgelopen jaren zijn de Veenkoloniën wat meer in beeld geraakt bij onderzoekers. Zo zijn er sinds het jaar 200 twee onderzoeken gedaan naar een Veenkoloniale identiteit.

Een daarvan is in 2001 uitgevoerd door het bureau Aha!. Dit bureau wilde inzicht verkrijgen in de meningen en opvattingen van de bewoners van de Veenkoloniën ten aanzien van het wonen, werken, recreëren en de leefbaarheid van hun woongebied. Om deze informatie te krijgen heeft Aha! 1001 bewoners van de Groningse Veenkoloniën telefonisch benaderd en hun een enquête voorgelegd. Uit dit onderzoek bleek dat de bewoners met veel plezier in de Veenkoloniën wonen. De mensen maken zich wel zorgen over de werkgelegenheid in hun woongebied. 90% van de bewoners wil dat de landschappelijke kenmerken van de Veenkoloniën blijven zoals ze zijn. De openheid moet behouden blijven. Indien de functie akkerbouw komt te vervallen dan ziet 70% van de bevolking het liefst dat deze vrijkomende ruimte wordt ingericht als natuurgebied (Aha!, 2001).

Een tweede onderzoek is in 2003 uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut. Dit instituut onderzoek naar een sociaal-culturele identiteit van de bewoners van de Veenkoloniën. Om de informatie te verkrijgen heeft het instituut interviews afgenomen met actieve bewoners en mensen die professioneel werkzaam zijn op sociaal terrein. Uit dit onderzoek bleek dat bewoners de rust en openheid van het landschap in stand willen houden. Bewoners van de Veenkoloniën zijn tevreden met hun woonomgeving en ervaren zelfs een gevoel van trots. Ze

hechten minder waarde aan de sociale achterstand van het gebied, hetgeen soms leidt tot botsingen met politici en beleidsmakers die juist wijzen op de sociale problematiek. Bewoners maken zich wel zorgen over de verdwijnende voorzieningen op het platteland (Winkels & Duyvendak, 2003).

4.3 Keuze van de methode

In dit onderzoek zal, net zoals de voorgaande onderzoeken, zich toespitsen op een Veenkoloniale identiteit. Uit deze voorgaande onderzoeken blijkt dat er een aantal verschillende methoden zijn waarmee de data kan worden verzameld, zoals het houden van een enquête of het afnemen van interviews. Welke methode in dit onderzoek wordt gebruikt is voor een groot deel afhankelijk van de doel- en vraagstellingen van dit onderzoek zoals gesteld in hoofdstuk 1. Deze vragen dienen op een gefundeerde wijze te worden beantwoord.

Eisen voor de dataverzameling zijn:

- De data moet betrekking hebben op een recente situatie
- Het moet wat zeggen over de complete bevolking van het te onderzoeken dorp, dus er zijn veel respondenten nodig die tezamen een representatieve afspiegeling vormen van de bevolking van het dorp.
- Delen van het onderzoek worden in verschillende dorpen uitgevoerd. Deze resultaten moeten op een gemakkelijker manier met elkaar kunnen worden vergeleken, daarom moeten de te stellen vragen zoveel mogelijk hetzelfde zijn.
- Het onderzoek moet over een paar jaar op dezelfde manier te herhalen zijn. Omdat het onderzoek hoogstwaarschijnlijk door een andere onderzoeker zal worden uitgevoerd moeten interpretatieverschillen zoveel mogelijk worden voorkomen.

Na afweging van deze eisen blijkt dat onderzoek met behulp van enquêtes met gesloten vragen de beste optie is, want met deze onderzoeksmethode kunnen veel potentiële respondenten worden benaderd. De mogelijk te geven antwoorden staan bij deze methode vast, ze zijn op zo'n manier gecategoriseerd dat een volgende onderzoeker de data niet op een andere manier kan interpreteren.

4.4 Verzamelen van data met enquêtes

Dit onderzoek is hoofdzakelijk gericht op het onderzoek naar een Veenkoloniale identiteit. Om deze identiteit te achterhalen zal gewerkt worden met een enquête die aan respondenten wordt voorgelegd. Een enquête is een manier van onderzoek waarbij, met behulp van vragenlijsten, kwantitatieve informatie over de attitude van personen ten opzichte van bepaalde onderwerpen te verkrijgen valt. Omdat verschillende individuen verschillende attitudes kunnen hebben is het van belang dat de vragenlijst aan een grote groep mensen wordt voorgelegd. Op deze wijze kan er gezocht worden naar overeenkomsten in attitudes van meerdere mensen. Met behulp van de verkregen antwoorden kan nagegaan worden of een generalisatie mogelijk is.

Het verkrijgen van data via enquêtes heeft een aantal voor- en nadelen. Een voordeel is dat de vragenlijst in een redelijk kort tijdsbestek kan worden voorgelegd aan een grote groep mensen. Hiermee kan het aantal respondenten worden vergroot en dus wordt de validiteit en betrouwbaarheid van de resultaten groter. Een tweede voordeel is de standaardisatie van de antwoorden. Doordat de respondenten in een enquête keuze moeten maken tussen de door de onderzoeker opgestelde antwoorden is de verwerking van de verkregen informatie gemakkelijker (Baarda & De Goede, 2001).

Een nadeel van het doen van onderzoek met behulp van enquêtes is dat deze vragenlijsten weinig diepgang hebben. Een respondent kan wel snel en gemakkelijk een antwoord geven op de vragen, maar daarmee heeft een onderzoeker niet direct inzicht in de achterliggende gedachten over hoe het verschijnsel door de betreffende respondent geïnterpreteerd wordt. Dit is vooral van toepassing op vragen waarbij wordt ingegaan op moeilijk meetbare zaken zoals beleving, tevredenheid, geluk en waardering. Een respondent kan bijvoorbeeld wel antwoorden dat hij tevreden is met een bepaalde situatie, maar daarmee is nog niet direct duidelijk wat deze tevredenheid inhoudt. De ene persoon is wellicht sneller tevreden dan de andere.

Normaal gesproken geldt bij een enquête dat een grotere groep respondenten leidt tot een grotere betrouwbaarheid van de uitkomsten. Hierbij moet echter wel nagegaan worden of de ondervraagde respondenten ook daadwerkelijk een goede afspiegeling vormen van de populatie. Het kan bijvoorbeeld voorkomen dat leden van een bepaalde sociale groep zich sneller geneigd voelen om deel te nemen aan een enquête dan de leden van een andere groep. Wanneer bijvoorbeeld vooral ouderen deelnemen aan de enquête over dorpsidentiteit en veel jongeren niet bereid zijn tot deelname is het van belang om af te vragen in hoeverre de resultaten slaan op attitude van de totale dorpsbevolking. Een voorwaarde voor een betrouwbare uitslag is dat de respondenten op zo'n manier worden geselecteerd dat ze een goede afspiegeling vormen van de te onderzoeken populatie (Segers 1999). In dit onderzoek is getracht om zo'n vertekening zoveel mogelijk te voorkomen, dit door iedere dorpsbewoner in eerste instantie bij het onderzoek te betrekken. Alle woningen in de te onderzoeken gebieden zijn aangedaan, zodat iedereen een kans heeft gehad om zijn mening over de Veenkoloniën te geven.

Formulieren van vragen en antwoorden

Bij onderzoek met behulp van enquêtes is het belangrijk om veel aandacht te besteden aan een goede formulering van vragen en de mogelijke antwoorden. De vragen moeten op zo'n manier worden gesteld dat de respondenten direct begrijpen waar het over gaat. Ingewikkelde vaktermen worden zoveel mogelijk ontweken, want deze termen kunnen door een respondent op een andere manier worden geïnterpreteerd dan door de onderzoeker (Bailey, 1994). Daarnaast moeten vragen op een zo neutraal mogelijke wijze gesteld worden. Een suggestieve vraagstelling kan ertoe leiden dat de respondent bij de uiting van zijn mening gestuurd wordt naar het antwoord dat de onderzoeker graag wil horen. Dit komt de validiteit van de uitslag niet ten goede (Norušis, 2004).

Bij het formuleren van de antwoorden is het van belang om de mogelijkheden zowel uitputtend als uitsluitend te maken. Uitputtend wil zeggen dat alle mogelijke antwoorden in de lijst aanwezig zijn. Uitsluitend wil zeggen dat de antwoorden geen overlap met elkaar vertonen, er is maar één uitkomst per antwoord mogelijk (Baarda & De Goede, 2001).

4.5 Toepassing van de enquête in dit onderzoek

De enquête in dit onderzoek naar een Veenkoloniale identiteit was opgebouwd uit drie delen. Het eerste deel bestond uit algemene vragen waarmee de respondenten zelf konden worden gecategoriseerd, het tweede deel ging over de waardering van de eigen woonplaats en de waardering van een plaats in het aangrenzende gebied en het derde deel bestond uit identity markers waaruit een identiteit kon worden afgeleid.

- Algemene vragen

In dit deel stonden vragen over kenmerken van de respondent zelf centraal. Hierbij ging het om kenmerken zoals de leeftijd, het opleidingsniveau en het aantal jaren dat de respondent in zijn huidige woonplaats woonde. Met behulp van deze gegevens kon worden nagegaan in hoeverre deze persoonskenmerken van invloed waren op de waardering en de toegekende identiteit aan de woonplaats.

- Waarderingsvragen

Deze vragen hadden betrekking op de waardering van de eigen woonplaats, deze kon een respondent beoordelen met een cijfer van één tot tien. Naast de waardering van de eigen woonplaats werd gekeken naar de waardering die de respondent had voor een dorp in een vergelijkingsgebied, deze kon de respondent ook beoordelen met een cijfer. Door dezelfde waarderingsvragen te stellen in deze vergelijkingsgebieden is te zien in hoeverre er sprake is van een verschil tussen de dorpen.

- Identity markers

Het laatste deel van de enquête was tevens het grootste deel. In dit deel werd gezocht naar een identiteit met behulp van zogenaamde identity markers. Dit zijn sociale en fysieke kenmerken die mensen aan een plek kunnen geven om deze plek te onderscheiden van de omgeving (Tempelman, 1999). Respondenten kregen een lijst voorgelegd met 34 van deze mogelijke kenmerken waarbij ze konden aangeven in hoeverre zij vonden dat bepaalde kenmerken van toepassing waren op hun woonomgeving. De algemene stelling bij deze identity markers was: 'Als ik aan Kiel-Windeweer denk, dan denk ik aan', waarna de lijst met mogelijke kenmerken werd getoond. De antwoorden bij deze kenmerken waren in een ordinale schaal opgesteld waarbij de antwoorden varieerden van zeer mee oneens tot zeer mee eens.

Bij het formuleren van de identity markers was belangrijk om van te voren een bepaald beeld te hebben over de mogelijke elementen die belangrijk zijn bij het totstandkomen van de te onderzoeken identiteit. Bij de zoektocht naar een Veenkoloniale identiteit werden hierom dus identity markers met betrekking tot de ontginningsgeschiedenis en de industriële geschiedenis verwerkt in de lijst. Deze lijst werd verder aangevuld met identity markers van sociaal-maatschappelijke verschijnselen, zoals hechte gemeenschap en vooruitstrevendheid.

Het onderdeel met de identity markers werd in deze enquête juist na de waarderingsvragen geplaatst om de respondent bij beoordeling van de eigen woonomgeving zo min mogelijk te beïnvloeden, want wanneer de respondent eerst de lijst had doorgewerkt en vervolgens zijn woonplaats had beoordeeld dan was het voor de hand liggend dat de respondent zich even wat meer bewust was van zijn woonomgeving en dit vervolgens verwerkte in zijn beoordeling.

4.6 Argumenten van de respondent

De enquêtes hebben zelf in eerste instantie gezorgd voor het harde statistische bewijsmateriaal dat is gebruikt bij de beantwoording van de hoofd- en deelvragen. Probleem bij deze methode was de respondent wel antwoorden kon invullen, maar dat zijn achterliggende gedachten niet direct werden gemeten. Om dit negatieve gevolg wat te verminderen is ook getracht om kwalitatieve informatie uit het veld toe te voegen aan de resultaten.

Omdat het onderzoek huis aan huis werd uitgevoerd is tussen de onderzoeker en een groot aantal respondenten wat directer en openhartig contact ontstaat. Veel respondenten gaven bij de beantwoording van de vragen aan waarom ze tot bepaalde keuzes kwamen. Deze extra informatie zou in de enquête zelf niet worden gemeten, maar dat had niet direct tot gevolg dat de informatie zomaar terzijde werd gelegd. Zeker wanneer bepaalde argumenten meerdere

malen weer terugkwamen bij verschillende respondenten dan werd deze informatie meegenomen bij de analyse van de resultaten. Om de statistische data te voorzien van iets meer diepgang is gebruik gemaakt van deze regelmatig voorkomende quotes.

4.7 De onderzoeksgebieden

4.7.1 De onderzoeksgebieden in kaart

Afbeelding 4.1: De locaties van Kiel-Windeweer, Eext en Hoogersmilde (GoogleMaps, 2008)

4.7.2 Casus Kiel Windeweer

Het onderzoek naar een Veenkoloniale identiteit is uitgevoerd in Kiel-windeweer. Dit is een langgerekt kanaaldorp aan het Kioldiep in het noordwesten van het Veenkoloniale gebied. Kiel-Windeweer bevindt zich onder de rook van Hoogezand-Sappemeer dat even ten noorden van het dorp ligt. Hoogezand-Sappemeer is te beschouwen als de nederzetting van waaruit het veengebied ter hoogte van Kiel-Windeweer vanaf 1637 werd ontgonnen. Na de ontginning vormde Kiel-Windeweer tezamen met het buurtschap Lula een zelfstandige gemeente. Deze werd in 1821 opgeheven en Kiel-Windeweer viel vanaf dat moment onder het bestuur van Hoogezand-Sappemeer. Op 1 januari 2007 had Kiel-Windeweer 915 inwoners (CBS, 2008).

Er zijn diverse redenen waarom juist voor het dorp Kiel-Windeweer is gekozen. Ten eerste is Kiel-Windeweer door zijn kleine omvang nog erg op het kanaal gericht. Vrijwel alle bebouwing bevindt zich langs het kanaal, met als enige uitzondering de bebouwing langs de Zuidlaarderweg. Ten Tweede is Kiel-Windeweer het eerste westelijke dorp aan de nieuwe vaarroute van het Zuidlaardermeer naar Erica. Dit deel van de route is het eerste deel dat geopend wordt voor pleziervaart. En ten derde is Kiel-Windeweer nog niet overlopen met onderzoekers (dit in tegenstelling tot de naburige dorpen), zodat de respons in Kiel-Windeweer wat hoger is.

Selectie respondenten

Om een goed beeld te krijgen van een identiteit van Kiel-Windeweer zijn veel enquêtes afgenomen. Het dorp bestaat uit slechts één lange straat, maar aan deze straat staan genoeg huizen met daarin voldoende potentiële respondenten die hun ideeën over Kiel-Windeweer met de onderzoeker kunnen delen. Om zoveel mogelijk inwoners bij het onderzoek te betrekken werd bij alle woningen aangebeld. De verwachting was dat deze directe benadering een relatief grote groep bewoners over de streep zou trekken om mee te werken, en dat bleek juist te zijn. Naast deze directe huis-aan-huis benadering was het ook mogelijk dat meerdere inwoners per huis mee deden, want ook in huizen zelf konden diverse bewoners er andere meningen op nahouden. Door meerdere mensen per huis te laten deelnemen aan de enquête kon ook meer variatie onder de geënqueteerden ontstaan. Anders was er een risico dat alleen hoofdbewoners meededen en dat kon eventueel resulteren in een vertekend beeld. Tenslotte werden er geen eisen gesteld aan de minimale leeftijd van de respondenten, want ook de meningen van jongere mensen telden mee. Op deze manier werd in het onderzoek getracht een goede afspiegeling van de totale populatie te krijgen.

4.7.3 Vergelijkingsgebied Hoogersmilde

Het dorp Hoogersmilde ligt aan de Smildervaart in Drenthe tussen de plaatsen Assen en Meppel. Hoogersmilde is in zekere zin te vergelijken met Kiel-Windeweer. Beide plaatsen zijn ontstaan langs een kanaal als ontginningsas van een veengebied; daarmee hebben ze een vergelijkbare langgerekte opbouw. Net als Kiel-Windeweer is Hoogersmilde te beschouwen als een klein dorp. Op 1 januari 2007 had Hoogersmilde een inwoneraantal van 1375 (CBS, 2008). Het verschil tussen Hoogersmilde en Kiel-Windeweer is dat de Smildervaart al vanaf het begin van de jaren tachtig gebruikt wordt voor recreatievaart (Gras, 1997). De route in Hoogersmilde is bij de bewoners ook wel bekend als de ‘Turfroute’. In Kiel-Windeweer daarentegen moet de vaarroute nog worden geopend.

Doel vergelijking

In het plan “Van Turfvaart naar Toervaart” suggereren de beleidsmakers dat de openstelling van een kanaal voor pleziervaart een positief effect heeft op de identificatie van de bewoners met het dorp en het omliggende gebied. Daarbij wordt de dorpsrots vergroot. Aangezien de Smildervaart reeds twintig jaar gebruikt wordt voor pleziervaart zullen de bewoners van de aanliggende dorpen een sterkere band met hun woonomgeving en met het kanaal moeten hebben. Door een vergelijkbare enquête af te nemen in Hoogersmilde kunnen eventuele verschillen in waardering en identificatie worden gemeten.

Selectie respondenten

Om de verzamelde gegevens vergelijkbaar te houden werden, net als bij Kiel-Windeweer, alleen bewoners van panden aan het kanaal worden gevraagd deel te nemen. Bewoners van de woonwijken ten noordoosten en zuidwesten van het kanaal werden uitgesloten van deelname. Het was ook hier mogelijk dat meerdere inwoners per pand meededen met de enquête en ook hier werd geen leeftijdsgrens aangehouden. Dit om de gegevens gemakkelijker te kunnen vergelijken met die van Kiel-Windeweer.

4.7.4 Vergelijkingsgebied Eext

Het dorp Eext ligt hemelsbreed op ongeveer twaalf kilometer afstand van Kiel-Windeweer. Eext ligt ten zuiden van de Veenkoloniën in het dekzandgebied van Drenthe en heeft 1410 inwoners (CBS, 2008). Door de andere fysieke omgeving heeft dit dorp een andere ontstaansgeschiedenis. Het dorp Eext lag hoger en droger op de Hondsrug en ondervond daardoor geen invloed van de moerassen en de daarbij voorkomende ontginningsactiviteiten.

Eext heeft door zijn ligging nooit te maken gehad met een ontginningskanaal of andere bevaarbare waterweg en daarom heeft het dorp tegenwoordig geen invloed van recreatievaart.

Doel vergelijking

Met deze vergelijking is het mogelijk om eventuele verschillen in dorpswaardering te constateren in twee dorpen in verschillende gebieden. Respondenten mogen in deze vergelijking zowel het eigen dorp met een cijfer beoordelen als het vergelijkingsdorp Kiel-Windeweer. Hierbij kan gekeken worden of bewoners van een esdorp hun woonplaats meer of minder waarderen dan bewoners van een Veenkoloniaal lintdorp. Doordat ook het vergelijkingsdorp mag worden beoordeeld is het mogelijk om de resultaten van de beoordeling van de eigen woonplaats in een breder perspectief te plaatsen. In deze vergelijking gaat het immers niet alleen om de toegekende cijfers aan de plaatsen zelf, maar ook om het verschil tussen de beide cijfers. Omdat de bewoners hun eigen dorp naar waarschijnlijkheid beter kennen dan het andere te beoordelen dorp, mag verwacht worden dat het eigen dorp wordt beoordeeld op basis van de aantrekkelijkheid van de uitstraling en het leefklimaat en het andere dorp zal alleen een beoordeling krijgen op basis van de aantrekkelijkheid van de uitstraling.

Selectie respondenten

Net als bij de Veenkoloniale dorpen werden de respondenten in het esdorp vooral gezocht in de oude kern van de plaats. Bij een Veenkoloniaal dorp is deze oude kern gemakkelijk te onderscheiden van de rest, want deze was gelokaliseerd langs het kanaal. In een Estdorp zoals Eext is het lokaliseren van de oude kern wat moeilijker, omdat deze wat meer verspreid ligt in het dorp. De oude kern van Eext bestaat vooral uit diverse brinken en de omliggende bebouwing. Deze oude dorpsdelen zijn door nieuwere delen met elkaar verbonden.

In dit onderzoek werden de repondenten vooral gezocht rondom de brinken en aan de oudere hoofdstraten. De nieuwere wijkjes buiten deze gebieden werden ontweken. Net als bij de andere onderzoeksgebieden werd geen leeftijdsbeperking aangehouden. Elke bwoner van de oude kern mocht meedoen. Ook was het mogelijk dat meerdere bewoners per pand meededen aan het onderzoek. Hiermee werd getracht om de resultaten van Eext zoveel mogelijk vergelijkbaar te maken met die van Kiel-Windeweer.

4.8 Conclusie

In dit hoofdstuk is de methode behandeld die wordt gehanteerd in dit onderzoek. Het casusdorp Kiel-Windeweer zal in eerste instantie met behulp van enquêtes worden onderzocht. In deze enquête zal gewerkt worden met identity markers. Daarnaast kunnen de respondenten hun waardering voor hun dorp uitdrukken in een cijfer. Na Kiel-Windeweer worden vergelijkbare enquêtes gehouden onder inwoners van de dorpen Hoogersmilde en Eext. De resultaten van de enquête in Hoogersmilde zullen dienen om de mate van identificatie van de bewoners met het kanaal en de recreatievaart te meten. Dit zal worden vergeleken met de resultaten van Kiel-Windeweer. De resultaten van de enquête in Eext zal vooral worden gebruikt om de dorpswaarderingen tussen de verschillende plaatsen te vergelijken.

5. Identiteit van Kiel-Windeweer

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal de door de bewoners toegekende identiteit aan het dorp Kiel-Windeweer worden behandeld. De deelnemers aan het onderzoek hebben allen de lijst met identity markers ingevuld. Hier valt uit op te maken welke elementen wel en welke elementen geen of in mindere mate onderdeel uitmaken van de dorpsidentiteit. De resultaten die uit deze verworven data voortvloeien worden in grote lijnen weergegeven in paragraaf 5.2. Bij de behandeling van de data zijn de verschillende identity markers onderverdeeld in een zestal categorieën, namelijk water gerelateerde elementen, industrieel erfgoed, andere landschappelijke elementen, activiteiten, voorzieningen en sociaal-maatschappelijke aspecten. Daarbij wordt gekeken in hoeverre er verbanden bestaan tussen deze identity markers onderling en tussen de identity markers en de persoonskenmerken. Eventuele significante lineaire verbanden kunnen worden aangetoond middels het berekenen van de Spearman's Rho correlatiecoëfficiënt. Deze toets is bij uitstek geschikt om ordinale variabelen te vergelijken.

5.2 De identity markers in een oogopslag

Aan het onderzoek in Kiel-Windeweer hebben 105 van de 915 inwoners mee gedaan. Alle inwoners zijn betrokken in het onderzoek want bij elk huis is aangebeld. Van de mensen die thuis werden aangetroffen bleek de helft bereid om mee te werken aan de vragenlijst. Door deze hoge participatiegraad kan worden gezegd dat de resultaten representatief zijn voor de totale populatie.

De uitslag van dit onderzoek is te zien in tabel 5.1. Bij elke identity marker is weergegeven in welke mate deze bepalend is voor de identiteit van Kiel-Windeweer. De locatie van de kruisjes in de kolommen is een weergave van de medianen die uit de betreffende identity markers naar voren kwamen.

Tabel 5.1: Invloed van verschillende elementen op de identiteit van Kiel-Windeweer

Identity marker	Geen invloed	Matig bepalend	Sterk bepalend	Zeer sterk bepalend
Kanaal				X
Sluis			X	
Dammen		X		
Ophaalbrug			X	
Draaibruggen			X	
Sluiswachterswoning			X	
Snikhuis		X		
Fabriek "De Eendracht"	X			
Fabriek "De Toekomst"		X		
Open landschap				X
Boerderijen			X	
Akkerbouw			X	
Bos	X			
Natuur			X	
Amshoff			X	
Kunst langs het Kieldiep		X		
Beeld "De Hengelaar"	X			
Toeristen in het dorp		X		
Vissers (recreatief)			X	
Fietsers (recreatief)			X	
Kano's			X	
Zwemmen in het Kieldiep			X	
Turfvaart			X	
Pleziervaart			X	
Horeca	X			
Campings		X		
Albrondaschool			X	
Werkloosheid	X			
Verpaupering	X			
Hechte gemeenschap			X	
Veilige woonomgeving			X	
Rustige woonomgeving				X
Bedrijvigheid		X		
Vooruitstrevendheid		X		

5.3 Water gerelateerde elementen

Water gerelateerde elementen zijn de identity markers die direct te maken hebben met het kanaal. Het kanaal zelf valt hier uiteraard ook onder. Evenals onderbrekingen van het kanaal zoals dammen en sluisen, de ophaalbrug, de draaibruggen en bouwwerken die in het verleden door een bepaalde functie aan het water waren gekoppeld zoals het snikhuis en de sluiswachterswoning.

Bewoners van Kiel-Windeweer beschouwen het *Kieldiep* verreweg als het belangrijkste onderdeel van het dorp. Dit kanaal is daarmee het belangrijkste onderdeel bij de constructie van de identiteit van Kiel-Windeweer. Zonder uitzondering geven bewoners aan dat ze bij Kiel-Windeweer direct denken aan het Kieldiep.

Afbeelding 5.1: Het Kieldiep

Elementen die ervoor zorgen dat de vaarroute door wegverkeer kan worden gekruist, zoals de *ophaalbrug* en *draaibruggen*, zijn iets minder invloedrijk dan het kanaal bij de identificatie van de bevolking met het dorp. Maar toch zijn ze nog erg sterk aanwezig. 85,7% van de bevolking geeft aan dat de ophaalbrug een belangrijk element is bij de beeldvorming van Kiel-Windeweer, terwijl 81,9% dat aangeeft voor de draaibruggen. Opvallend is dat er een sterk lineair verband tussen de beide elementen is te vinden. De correlatiecoëfficiënt zoals bepaald met Spearman's Rho blijkt significant te zijn. Bewoners die zeggen meer te denken aan de ophaalbrug zeggen ook meer te denken aan de draaibruggen. Dit is niet noodzakelijkerwijs een logisch gevolg, maar het lineaire verband is wel significant.

Water gerelateerde elementen die zorgen voor een belemmering in de vrije doorvaart, zoals de voormalige *dam*, blijken geen grote rol meer te spelen bij de identiteit van Kiel-Windeweer. 76,2 van de bevolking geeft aan er weinig tot niet meer aan te denken.

Anders is dit bij de *sluis*. Bewoners geven aan enigszins te denken aan de sluis bij het denken aan Kiel-Windeweer. Het is meer een onderdeel van de identiteit van Kiel-Windeweer dan de voormalige *dam*. Opvallend hierbij is dat er een sterk lineair verband bestaat tussen de sluis en de *sluiswachterswoning*. De Spearman's Rho correlatiecoëfficiënt blijkt significant te zijn. Bewoners die zeggen meer te denken aan de sluis zeggen ook meer te denken aan de sluiswachterswoning.

Afbeelding 5.2: De sluiswachterswoning

Het *Snikhuis* is het pand waar de voormalige veerdienst Kiel-Windeweer en Groningen afmeerde. Hoewel de snikke al lang niet meer vaart, is de naam van het pand altijd Snikhuis gebleven. Over de invloed van het Snikhuis op de identiteit van Kiel-Windeweer zijn de meningen verdeeld. Een aanzienlijk deel van de bewoners geeft aan geen idee te hebben van het Snikhuis, terwijl anderen het wel goed kennen. Opmerkelijk is dat er sterke lineaire verbanden bestaan tussen kennis van het Snikhuis, de leeftijd en de lengte van het wonen in Kiel-Windeweer. Oudere mensen die langer in Kiel-Windeweer wonen hebben vaker een idee van het Snikhuis dan jongeren. Bij hen heeft het Snikhuis meer invloed bij de beeldvorming van Kiel-Windeweer.

5.4 Industriële erfgoed

Naast water gerelateerde elementen is gekeken naar industriële elementen. Twee identity markers hebben rechtstreeks betrekking op industrieel erfgoed. Dit zijn twee fabrieken die in het verleden mogelijkwerwijs een stempel hebben gedrukt op de door de bewoners toegekende identiteit aan Kiel-Windeweer. Het gaat hierbij om de fabrieken “De Toekomst” en “De Eendracht”. Alleen fabriek “De Toekomst” is in fysieke zin nog steeds aanwezig aan de rand van het dorp. Fabriek “De Eendracht” is in 1943 verdwenen uit het landschap.

Fabriek “De Toekomst” en fabriek “De Eendracht” blijken beide niet veel invloed te hebben bij de constructie van de identiteit van Kiel-Windeweer. Bij fabriek “De Toekomst” zijn de meningen erg verdeeld. Uit kwalitatief onderzoek blijkt dat een deel van de bewoners de fabriek kent als huisvesting van de Vlomarkt, terwijl anderen er helemaal geen beeld bij hebben. Bij fabriek “De Eendracht” zijn de meningen eenduidiger. 59% van de bewoners geeft aan dat deze fabriek geen onderdeel uitmaakt van de identiteit van Kiel-Windeweer, en nog eens 26,7% zegt hier een neutraal standpunt bij in te nemen. Hoewel in de enquête niet direct gevraagd wordt naar de kennis van de omgeving, blijkt dat een aanzienlijk deel van de bevolking aangeeft geen idee te hebben waar de fabriek in het verleden gestaan heeft.

5.5 Andere landschappelijke elementen

Naast de water gerelateerde elementen en het industriële erfgoed is ook gekeken naar andere landschappelijke elementen die mogelijkwerwijs worden beschouwd als onderdeel van een Kielster identiteit. Hieronder vallen bijvoorbeeld verschijnselen die te maken hebben met de landbouw, kunst en andere gebouwen.

Het *open landschap* wordt als een erg belangrijk onderdeel gezien van de identiteit van het dorp. 92,5% van de inwoners geeft aan te denken aan de openheid van het Veenkoloniale gebied rondom het dorp. Hierbij blijkt dat er een lineair verband bestaat tussen het toekennen van de identity marker open landschap en het opleidingsniveau. Hoger opgeleiden lijken meer te denken aan het open landschap.

Boerderijen en akkerbouw worden veelal gekoppeld aan het open landschap. Het blijkt dat tussen open landschap, boerderijen en akkerbouw sterke lineaire verbanden bestaan. Wanneer één van deze elementen hoog scoort, dan scoren de andere twee ook hoog. Zowel boerderijen als akkerbouw worden gezien als belangrijke onderdelen van de identiteit van Kiel-Windeweer.

Bos blijkt weinig invloed te hebben op de identiteit van het dorp. Hoewel de meningen van de bewoners over de aanwezigheid van dit verschijnsel erg verdeeld zijn, zegt 53,3% dat ze niet denken aan bos. Opvallend is dat de lager opgeleide inwoners meer denken aan bos. Dit lineair verband blijkt volgens de Spearman’s Rho correlatiecoëfficiënt significant te zijn. De identity marker *natuur* scoort wel opvallend hoog. 78% van de inwoners geeft aan dat dit een onderdeel is van hun beelden van Kiel-Windeweer.

Kunst langs het Kioldiep blijkt niet zoveel invloed te hebben op de identiteit van het dorp. 31,4% van de inwoners geeft hierbij aan neutraal te zijn en 40% vindt het geen onderdeel van de identiteit. Een directe uiting van de kunst is het beeld “De Hengelaar”. Dit beeld blijkt dus ook geen onderdeel uit te maken van de identiteit. Opmerkelijk is dat er een lineair verband bestaat tussen het opleidingsniveau en de identity marker beeld “De Hengelaar”. Het blijkt dat lager opgeleide inwoners het beeld meer als onderdeel van de identiteit van het dorp zien dan hoger opgeleiden.

De Amshoff blijkt een behoorlijke invloed te hebben op de identiteit. 61% van de inwoners geeft aan dat dit pand van invloed is op de identiteit van Kiel-Windeweer. Hierbij bestaat een significant lineair verband tussen opleidingsniveau en identity marker *De Amshoff*. Hoger opgeleide inwoners geven aan meer aan *De Amshoff* te denken dan lager opgeleiden.

Afbeelding 5.3: *De Amshoff*

5.6 Activiteiten

De identiteit van Kiel-Windeweer hoeft niet louter uit materiele verschijnselen te bestaan. Ook wordt gekeken naar activiteiten die zowel bewoners als bezoekers uitvoeren en de invloed daarvan op de dorpsidentiteit.

Toeristen in het dorp zijn geen groot onderdeel van de identiteit van Kiel-Windeweer. Verreweg het grootste deel van de bewoners, 41,9%, geeft hierbij aan een neutraal beeld te hebben.

Activiteiten zoals *vissen*, *fietsen* en *kanovaren* hebben behoorlijk wat invloed op de identiteit. In alle drie de gevallen blijkt dat de meeste inwoners deze activiteiten koppelen aan Kiel-Windeweer. 53,3% van de inwoners denkt aan kanovaren, 63,8% denkt aan de recreatieve vissers en 82,9% denkt aan de recreatieve fietsers.

Het kanaal in Kiel-Windeweer wordt niet enkel voor bovenstaande activiteiten vissen en kanovaren gebruikt, maar ook voor zwemmen. Het blijkt dat een behoorlijk deel van de inwoners *zwemmen in het Kieldiep* beschouwen als onderdeel van Kiel-Windeweer. 68,6% geeft aan te denken aan het zwemmen bij het denken aan Kiel-Windeweer. Opvallend hierbij is dat er een negatief lineair verband bestaat tussen de identity markers 'zwemmen in het Kieldiep' en 'toeristen in het dorp'. De Spearman's Rho correlatiecoëfficiënt blijkt in dit

geval significant te zijn. Inwoners die meer denken aan het zwemmen in het kanaal denken in mindere mate aan toeristen. Dit kan betekenen dat zwemmen als iets van de eigen bevolking wordt beschouwd en toeristen als iets van buitenstaanders. Meer invloed van de ene identity marker zal in een toekomstige situatie wellicht leiden tot een afname van de invloed van de andere.

De *turfvaart* is een belangrijk onderdeel bij de constructie van de identiteit van Kiel-Windeweer. 62,8% van de inwoners geeft aan dat hun beeld van Kiel-Windeweer ook wordt opgebouwd uit de turfvaart. Opvallend is dat veel inwoners hierbij zeggen dat ze denken aan het project “Van Turfvaart naar Toervaart”. De naam van het project heeft ervoor gezorgd dat er nieuwe interesse is ontstaan naar de ontginningsgeschiedenis en de bijbehorende turfvaart in het dorp.

Pleziervaart

Pleziervaart blijkt opvallend hoog te scoren. 56,2% van de inwoners geeft aan te denken aan pleziervaart. Dat is op zich bijzonder. Want ondanks dat het kanaal tijdens dit onderzoek nog niet officieel geopend is voor pleziervaart, is het begrip zelf door een deel van de bewoners al wel toegevoegd aan de door hun toegekende identiteit aan Kiel-Windeweer. Veel van deze bewoners geven aan dat ze in gedachten al bezig met de mogelijkheden en beperkingen die de pleziervaart met zich mee brengt.

Voorstanders van de pleziervaart bedienen zich van argumenten als: “*Straks kunnen we mooi kijken naar de boten die voorbij varen.*” en “*Ons dorp komt goed op de kaart.*” Deze mensen verwachten dat de pleziervaart wat meer levendigheid in Kiel-Windeweer brengt. De dorpstrots van deze mensen neemt toe wanneer zij merken dat buitenstaanders interesse tonen in hun woongebied. Sommige bewoners stellen zich zo op het naderende toerisme in dat ze kleine bedrijfjes starten die helemaal op recreatie gericht zijn. Zo is er inmiddels een centrum voor kanoverhuur opgezet en is er een nieuwe horecavoorziening in oprichting. Deze ontwikkelingen sluiten prima aan bij het doel van de bestuurders om nieuwe bedrijvigheid in de Veenkoloniën te stimuleren.

Tegenstanders van het project gebruiken veelvuldig de volgende argumenten: “*Wij mogen onze boten niet in het kanaal laten liggen. Ze moeten eruit zodat vreemden wel gebruik van het water kunnen maken.*” en “*De boten kunnen niet eens aanleggen in het dorp, dus wat hebben wij er aan?*” Hieruit blijkt dat deze mensen verwachten dat het Kioldiep enkel voor buitenstaanders wordt opengesteld. Dit ten koste van de mogelijkheden voor het eigen gebruik.

5.7 Voorzieningen

Kiel-Windeweer heeft net als veel andere plattelandsdorpen te maken met een teruglopend niveau van voorzieningen. Het is de vraag in hoeverre de bestaande voorzieningen een onderdeel vormen van de identiteit van het dorp. Zo wordt er gekeken naar de invloed van horeca, campings en de invloed van de enige plaatselijke school op de identiteit.

Horeca is een begrip dat bij de bewoners niet tot de verbeelding spreekt wanneer ze denken aan Kiel-Windeweer. 60,9% van de inwoners geeft aan er niet aan te denken. Uit de kwalitatieve informatie blijkt dat veel mensen de voetbalkantine noemen als plek waar dorpsbewoners een drankje kunnen nuttigen.

Campings worden ook niet beschouwd als belangrijk onderdeel van de identiteit van het dorp. 48,6% van de inwoners heeft hierbij een neutraal beeld. De inwoners die wel denken aan campings denken hierbij vaak aan de minicamping Dieverdoatsie.

De *Albrondaschool* wordt wel beschouwd als erg belangrijk onderdeel van de identiteit van het dorp. 87,6% van de inwoners geeft aan dat ze hieraan denken. Veel bewoners voelen zich in enigermate verbonden met de school omdat ze er ofwel zelf op hebben gezeten ofwel hun kinderen er nu of in het verleden op hebben gezeten. Bijzonder is dat veel bewoners zich vaak bedienen van het volgende argument: “De Albrondaschool is de laatste overgebleven voorziening in het dorp. Deze moet gewoon blijven.” Deze school wordt door veel van deze mensen beschouwd als laatste voorziening in het dorp die koste wat kost behouden moet blijven. Verlies van deze voorziening wordt beschouwd als degradatie van de status van volwaardig dorp naar anonieme woonvlek op het platteland. De aanwezige dorpsrots heeft dus veel te maken met de aanwezigheid van functies zoals een school.

Deze resultaten voor de Albrondaschool vertonen veel overeenkomsten met de resultaten van een eerder uitgevoerd onderzoek over leefbaarheid op het Drentse platteland (Witt & Tuinstra, 2006). In dit onderzoek kwam naar voren dat dorpsbewoners veel waarde hechtten aan de laatste voorzieningen.

Afbeelding 5.4: De Albrondaschool

5.8 Sociaal-maatschappelijke aspecten

De identiteit van Kiel-Windeweer hoeft niet louter uit materiele verschijnselen of activiteiten te bestaan. Ook sociale en maatschappelijke verschijnselen kunnen deel uitmaken van de dorpsidentiteit. Er wordt bijvoorbeeld gekeken naar de bedrijvigheid, vooruitstrevendheid, werkloosheid en verpaupering en de invloed van deze verschijnselen op de identiteit. Ook is gekeken of bewoners van Kiel-Windeweer hun dorp als veilig en rustig beschouwen.

Werkloosheid en *verpaupering* zijn begrippen waar bewoners van Kiel-Windeweer weinig in zien wanneer het betrekking heeft op hun dorp. Beide begrippen vormen geen belangrijk onderdeel bij de beelden die de bewoners hebben van Kiel-Windeweer. Met werkloosheid is 67,6% het oneens en met verpaupering 73,4%. Bewoners geven aan dat de verpaupering de laatste paar jaren enorm is teruggedrongen. Vooral sinds het dorp is aangewezen als beschermd dorpsgezicht wordt aan veel gebouwen gesleuteld.

Over de aanwezigheid van een *hechte gemeenschap* in Kiel-Windeweer zijn de meningen verdeeld. Hoewel de meeste mensen het ermee eens zijn dat er een hechte gemeenschap is, is nog altijd 46,7% van de bewoners het er niet mee eens of heeft er een neutrale houding bij. Een veel gehoorde stelling bij deze mensen is: “Vroeger was er een hechte gemeenschap. Tegenwoordig zijn de mensen veel meer op zichzelf.” De identity marker hechte gemeenschap blijkt een sterk lineair verband te vertonen met boerderijen, want de Spearman’s Rho correlatiecoëfficiënt is in dit geval significant. Mensen die meer denken aan een hechte gemeenschap denken ook meer aan de boerderijen. Opvallend is dat persoonskenmerken zoals leeftijd invloed hebben op het idee van een hechte gemeenschap. Ouderen geven denken net zoveel (of zo weinig) aan een hechte gemeenschap als jongeren.

95,2% van de inwoners denkt bij Kiel-Windeweer aan een *rustige woonomgeving*. Hierbij wordt vaak gewezen op het nabije Hoogezand-Sappemeer dat dient als tegenstelling. Deze plaats kan worden gebruikt voor de voorzieningen, maar de onwenselijke elementen uit deze stad komen niet terecht in Kiel-Windeweer.

Ruim tweederde (67,6%) van de inwoners ziet Kiel-Windeweer als een *veilige woonomgeving*. Deze score is beduidend lager dan bij de voorgaande identity marker rustige woonomgeving. Bij deze toekenning van de lagere score wordt vaak gewezen op de onveilige situatie met betrekking tot het verkeer. Er wordt volgens de bewoners veel te hard gereden op de wegen parallel aan het kanaal.

Bedrijvigheid en vooruitstrevendheid zijn begrippen die door de bewoners van Kiel-Windeweer niet zoveel aan hun woonplaats worden gekoppeld. De meeste inwoners geven aan dat ze zowel neutraal tegenover bedrijvigheid (40%) als vooruitstrevendheid (47,6%) staan. De vooruitstrevende mentaliteit die heerste binnen de Veenkoloniën, zoals aangehaald door Keuning (1933), blijkt niet (meer) te worden gedeeld door de huidige bevolking van dit gebied.

5.9 Conclusie

In dit hoofdstuk is de identiteit die de bewoners van Kiel-Windeweer toekennen aan hun woonplaats geanalyseerd. Deze identiteit blijkt voor het belangrijkste deel te worden gekoppeld aan de aanwezigheid van het Kioldiep. Dit kanaal kan dus worden beschouwd als de kern van Kiel-Windeweer. Hiernaast bepalen het open landschap en de rustige woonomgeving voor een belangrijk deel de identiteit.

Water gerelateerde elementen zoals de sluis, sluiswachterswoning, ophaalbrug en draaibruggen worden ook beschouwd als onderdeel van de door de bewoners toegekende identiteit aan Kiel-Windeweer. Evenals activiteiten die te maken hebben met het water, zoals recreatieve visserij, kanovaren, turfvaart en pleziervaart. Deze laatste is opmerkelijk te noemen omdat pleziervaart tijdens de uitvoering van het onderzoek nog niet fysiek aanwezig was in het dorp. De Albrondaschool wordt ook beschouwd als een belangrijk onderdeel in de dorpsidentiteit. Dit omdat deze school wordt beschouwd als enige resterende voorziening die het dorp nog heeft.

Het industriële erfgoed speelt zeer weinig tot niet meer bij de totstandkoming van de Kielster identiteit. Fabriekscomplexen zoals “De Toekomst” en “De Eendracht” komen niet direct in beeld wanneer de bewoners van Kiel-Windeweer denken aan hun woonplaats.

Termen als bedrijvigheid en vooruitstrevendheid spreken niet tot de verbeelding bij de bewoners van Kiel-Windeweer bij het denken aan hun woonplaats. Ook termen als werkloosheid en verpaupering worden niet gezien als onderdeel van de Kielster identiteit.

6 Kiel-Windeweer in vergelijking met Hoogersmilde en Eext

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op eventuele verbanden die te vinden zijn tussen het dorp Kiel-Windeweer en de vergelijkingsgebieden Hoogersmilde en Eext. De identiteit van Kiel-Windeweer, zoals behandeld in het vorige hoofdstuk, wordt nu in een breder perspectief geplaatst. Eerst zal gekeken worden naar de overeenkomsten en verschillen tussen de identiteiten van Kiel-Windeweer en Hoogersmilde. Daarna wordt gekeken naar mogelijke verschillen in participatie in dorpsverenigingen en waardering van het eigen woondorp. Ten slotte zal de waardering die de bewoners van het dorp Eext (op de Hondsrug) hebben voor hun woonplaats worden vergeleken met Kiel-Windeweer. Daarbij zullen bewoners van beide dorpen ook elkaars woonplaats beoordelen op aantrekkelijkheid.

6.2 Identiteit Kiel-Windeweer en Hoogersmilde

Met zijn ontstaansgeschiedenis, zijn langgerekte opbouw langs een ontginningskanaal en ongeveer een even grote inwoneraantal heeft Hoogersmilde een aantal overeenkomsten met Kiel-Windeweer. Belangrijk verschil tussen de beide plaatsen is dat Hoogersmilde al voor ruim twintig jaar te maken heeft met pleziervaart. Recreanten varen door de Smildervaart en aanschouwen Hoogersmilde. Het is daarmee de vraag of dit een gevoel van trots oproept bij de bewoners van Hoogersmilde en dat het kanaal en andere watergebonden elementen een belangrijker plaats gaan innemen bij de identiteit die bewoners toekennen aan hun woonplaats.

De lijst met identity markers, zoals gehanteerd in Kiel-Windeweer, is met een aantal kleine aanpassingen gebruikt in Hoogersmilde. Deze aanpassingen zijn niet structureel van aard, maar hebben meer betrekking op de naamgeving. Sluiswachterswoning is bijvoorbeeld Brugwachterswoning geworden en het Kieldiep is veranderd in Smildervaart. Daarnaast zijn een paar begrippen, die nadrukkelijk slaan op verschijnselen in Kiel-Windeweer, vervangen door begrippen die betrekking op Hoogersmilde. Deze dorps specifieke begrippen kunnen niet direct met elkaar worden vergeleken. De vergelijking van de identity markers is uitgevoerd met de Mann-Whitney toets, want deze toets is bij uitstek geschikt om de verdeling van ordinale variabelen uit twee onafhankelijke steekproeven te vergelijken. De uitkomsten van deze vergelijkingen zijn in tabel 6.1 op de volgende pagina te zien. Een kruis in de middelste kolom betekent dat er geen significant verschil bestaat tussen de beide dorpen, de overschrijdingskans is meer dan 5%. Bij de tweede en vierde kolom wordt er wel een significant verschil geconstateerd, maar dit verschil is nog klein. Een kruis in de eerste of laatste kolom geeft ten slotte een groot verschil aan. De overschrijdingskans is bij deze identity markers minder dan 0,1%.

Tabel 6.1: Vergelijking identiteit Kiel-Windeweer (N=105) en Hoogersmilde (N=44)

Identity marker	Veel meer in Hoogersmilde	Iets meer in Hoogersmilde	Gelijk	Iets meer in Kiel-Windeweer	Veel meer in Kiel-Windeweer
Kanaal				X	
Sluis					X
Dammen					X
Ophaalbrug					X
Draaibruggen			X		
Sluis- of brugwachterswoning					X
Open landschap					X
Boerderijen			X		
Akkerbouw					X
Bos	X				
Natuur			X		
Kunst langs het kanaal			X		
Toeristen in het dorp	X				
Vissers (recreatief)			X		
Fietsers (recreatief)		X			
Kano's					X
Zwemmen in het kanaal					X
Pleziervaart	X				
Turfvaart				X	
Horeca		X			
Campings	X				
Rustige woonomgeving					X
Veilige woonomgeving			X		
Hechte gemeenschap			X		
Bedrijvigheid			X		
Vooruitstrevendheid				X	
Werkloosheid			X		
Verpaupering			X		

Enkele bijzonderheden uit de tabel

Het blijkt dat waterelementen een belangrijker rol vervullen bij de constructie van de identiteit van Kiel-Windeweer dan van Hoogersmilde. Het *kanaal* is in Hoogersmilde wel een belangrijk onderdeel bij de totstandkoming van de identiteit, maar het verschil met Kiel-Windeweer is nog wel zo groot dat het significant afwijkt. Waar het Kieldiep in Kiel-Windeweer uitblinkt als belangrijkste onderdeel van de dorpsidentiteit, kan de televisietoren in Hoogersmilde worden gezien als belangrijkste onderdeel. 100% van de inwoners denkt aan deze toren bij het denken aan Hoogersmilde.

Een aan het kanaal gerelateerd gebouw als de *brugwachterswoning* heeft in Hoogersmilde minder invloed op de dorpsidentiteit dan de sluiswachterswoning in Kiel-Windeweer. Dit terwijl de brugwachterswoning in Hoogersmilde zelfs op een prominentere locatie in het dorp is te vinden dan de sluiswachterswoning in Kiel-Windeweer.

Opmerkelijke verschillen zijn te vinden bij de identity markers *zwemmen in het kanaal* en *kano's*. Deze mogelijkheden van gebruik van het kanaal behoren veel meer tot de identiteit van Kiel-Windeweer dan van Hoogersmilde. Zwemmen in het kanaal is daarbij ook de identity marker waarbij het verschil tussen beide plaatsen het grootst is. Bij Kiel-Windeweer is zwemmen een onderdeel van de identiteit, in Hoogersmilde is dit gebruik haast not-done.

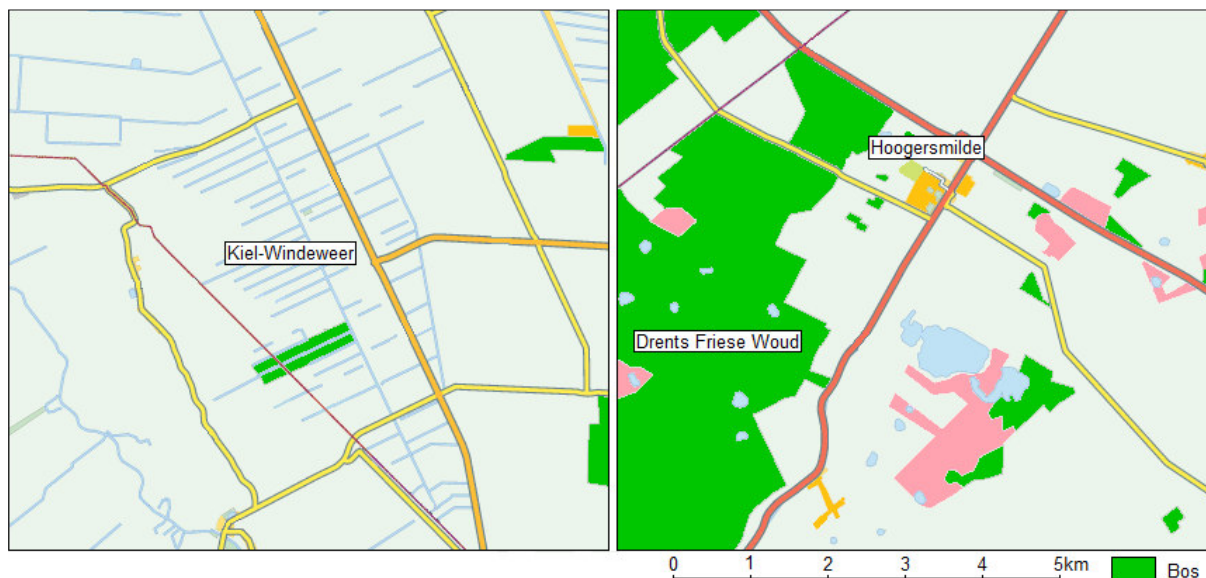
Pleziervaart vervult in Hoogersmilde een belangrijkere rol in de identiteit. 93% van de bevolking denk hieraan bij het denken aan hun woonplaats. Dit betekent echter niet direct dat deze gedachten over pleziervaart uitsluitend positief zijn. Veel respondenten geven aan dat ze zich ergeren aan het haastige gedrag van de toeristen op het water. Jachten op het water krijgen een vrije doorgang. Dit heeft tot gevolg dat vervoersstromen over land van de lokale bevolking vaak ondergeschikt wordt gemaakt aan die van de toeristen. Ook vinden veel respondenten dat het dorp an sich vrij weinig baat bij deze toeristen heeft. "Hoogersmilde is een plek die de toerist vooral vanaf het water waarneemt."

Turfvaart speelt een iets minder belangrijke in Hoogersmilde dan in Kiel-Windeweer. Opvallend hierbij is de verdeling van de antwoorden. In Kiel-Windeweer wordt meer eensgezindheid aangetroffen bij het geven van een antwoord, bewoners vinden turfvaart een redelijk belangrijk onderdeel van de dorpsidentiteit, terwijl in Hoogersmilde meer verdeeldheid over dit onderwerp wordt aangetroffen. In beide dorpen lijkt de kennis van het begrip "turf" veel samenhang te vertonen met de naamgeving van de vaarroutes. In Kiel-Windeweer wordt vaak "Van Turfvaart naar Toervaart" genoemd en in Hoogersmilde wordt vaak gerefereerd naar de "Turfroute".

Bewoners van zowel Hoogersmilde als Kiel-Windeweer geven aan dat hun dorp een *rustige woonomgeving* biedt. Toch is tussen de beide dorpen wel een groot verschil te ontdekken. In Hoogersmilde geeft 74,5% van de inwoners aan dat de rustige woonomgeving een onderdeel is van de identiteit. Dit in tegenstelling tot Kiel-Windeweer waar 95,2% van de bewoners dit aangeeft.

Bij het onderwerp *veilige woonomgeving* zijn opmerkelijke overeenkomsten te ontdekken. In beide dorpen geven de meeste mensen aan de veiligheid neutraal tot even boven gemiddeld te waarderen. In zowel Kiel-Windeweer als Hoogersmilde geven inwoners aan dat ze zich zorgen maken over de veiligheid met betrekking tot het snelle verkeer.

Het *open landschap* wordt in Kiel-Windeweer veel meer gezien als onderdeel van de identiteit van het dorp dan in Hoogersmilde. In Hoogersmilde daarentegen nemen de *bossen* een prominentere plaats in in de dorpsidentiteit. Bijzonder is dat bewoners van beide dorpen erg van mening zijn dat *natuur* een belangrijk onderdeel is van de identiteit. Al is hierbij het verschil dat bewoners van Hoogersmilde veelal wijzen op de nabijheid van het nationale park Drents-Friese Woud en bewoners van Kiel-Windeweer meer wijzen op wilde dieren die ze tegenkomen op de akkers.

Kaart 6.1: Aanwezigheid van bossen rondom Kiel-Windeweer en Hoogersmilde

6.3 Participatiegraad dorpsverenigingen in Kiel-Windeweer en Hoogersmilde

Zowel in Kiel-Windeweer als in Hoogersmilde zijn veel dorpsverenigingen actief. Deze dorpsverenigingen zijn erg divers van aard. Zo zijn in beide dorpen bijvoorbeeld verenigingen voor plattelandsvrouwen, verenigingen voor de verdediging van dorpsbelangen en voetbalverenigingen.

Iets meer dan de helft van de inwoners van Kiel-Windeweer (N=105) zegt lid te zijn van een dorpsgebonden vereniging. Hetzelfde geldt voor Hoogersmilde (N=44). Deze aandelen zijn respectievelijk 55,2% en 54,5%. Na de vergelijking van deze cijfers middels een difference of proportions test blijkt dat dit verschil niet significant is. Ook is binnen beide dorpen geen significant verschil te ontdekken tussen mannen en vrouwen. Zowel mannen als vrouwen hebben een even grote participatiegraad in dorpsverenigingen.

6.4 Waardering Kiel-Windeweer en Hoogersmilde

Naast de dorpsidentiteiten en participatie in dorpsverenigingen is ook gekeken naar de waarderingen van Kiel-Windeweer en Hoogersmilde. Omdat Hoogersmilde een langere geschiedenis heeft met pleziervaart zou het kunnen zijn dat de bevolking een grotere waardering heeft voor de eigen woonplaats. Het vergelijkingsonderzoek tussen Kiel-Windeweer en Hoogersmilde is daarom aangevuld met een vraag waarin de bewoners hun dorp mochten waarderen met een cijfer van 1 tot 10.

Tabel 6.2: Waardering Hoogersmilde en Kiel-Windeweer naar geslacht

	Waardering Hoogersmilde	Waardering Kiel-Windeweer
Man	7,38	7,87
Vrouw	6,82	8,29
Totaal	7,02	8,10

Bewoners van Kiel-Windeweer (N=105) geven hun woonplaats een hoger cijfer dan de bewoners van Hoogersmilde (N=44). Na het houden van een T-toets voor twee onafhankelijke steekproeven blijkt dat deze gemiddelde cijfers, respectievelijk 8,10 en 7,02, significant van elkaar verschillen. In de bovenstaande tabel 6.2 is verder te zien dat de waardering van Hoogersmilde bij de vrouwen iets lager uitvalt dan bij de mannen. Dit terwijl

in Kiel-Windeweer de vrouwen de plaats iets meer lijken te waarderen. In Kiel-Windeweer is dit verschil significant. In Hoogersmilde daarentegen niet. Andere persoonsgebonden waarden zoals leeftijd, duur van wonen in de plaats en opleidingsniveau maken niet veel uit bij de toekenning van een cijfer. Dit geldt voor beide plaatsen.

6.5 *Waardering Kiel-Windeweer en Eext*

In de voorgaande paragraaf werden Kiel-Windeweer en Hoogersmilde vergeleken voor wat betreft de waardering die de bewoners voor hun woonplaats hebben. Hoewel de eigen bevolking de woonplaats zeker met een ruime voldoende beoordeelt, wil dit niet zeggen dat mensen in een ander type woonomgeving er ook zo over denken. Veel buitenstaanders schijnen de langgerekte dorpen in het Drents-Groningse Veenkoloniale gebied niet zo hoog te waarderen. Tot dusver is dit vooral een idee dat leeft, want echte metingen zijn er nog niet naar gedaan. Om deze bewering te toetsen wordt er een vergelijkingsonderzoek gedaan tussen Kiel-Windeweer en een dorp in een andere omgeving. Hoogersmilde kan hierin niet gebruikt worden, want door de grote afstand tussen Kiel-Windeweer en Hoogersmilde is het niet waarschijnlijk dat veel respondenten het vergelijkingsdorp kennen. Eext op de Hondrug ligt hemelsbreed op 12 kilometer afstand van Kiel-Windeweer, dus hier heeft een vergelijkingsonderzoek meer kans van slagen.

De specifieke waarderingsvragen in Kiel-Windeweer zijn: “Hoe aantrekkelijk vindt u Kiel-Windeweer als woonplaats?” en “Hoe aantrekkelijk vindt u Eext op de Hondrug?”. Hierop kunnen de bewoners een cijfer van 1 tot 10 toekennen aan hun eigen dorp en aan dat van de ander. In Eext zijn deze vragen ook gesteld, ervan uitgaande dat Eext de woonplaats was en Kiel-Windeweer het vergelijkingsdorp.

Het blijkt dat bewoners van zowel Kiel-Windeweer (N=105) als van Eext (N=88) hun eigen woonplaats zeer hoog waarderen. De gemiddelden van deze waarderungen zijn respectievelijk een 8,10 en een 7,95. Hoewel Kiel-Windeweer iets hoger scoort blijkt uit een T-toets voor twee onafhankelijke steekproeven dat er geen sprake is van een significant verschil. In beide plaatsen maken persoonsgebonden waarden zoals leeftijd, duur van wonen in de plaats en opleidingsniveau niet veel uit bij de toekenning van een cijfer. Alleen op basis van geslacht lijkt er een verschil merkbaar, aangezien vrouwen de beide plaatsen iets hoger waarderen dan de mannen. Dit verschil is echter niet significant.

Bijzonder worden de gegevens wanneer de bewoners van Kiel-Windeweer en Eext elkaars woonplaats op aantrekkelijkheid mogen beoordelen. Om te zien in hoeverre de waardering van de eigen woonplaats hoger of lager is dan dat van het vergelijkingsdorp wordt gebruik gemaakt van een T-toets voor gepaarde waarnemingen. Alleen bewoners die aan beide dorpen een waardering hebben toegekend worden hierbij meegenomen, want juist bij deze respondenten is een verschil te meten.

Tabel 6.3: Vergelijking waardering Kiel-Windeweer en Eext

	Waardering Kiel-Windeweer	Waardering Eext
Bewoners Kiel-Windeweer (N=88)	8,09	7,39
Bewoners Eext (N=72)	4,86	8,07

Uit tabel 6.3 blijkt de bewoners van Kiel-Windeweer de plaats Eext hoog waarderen. Het gemiddelde cijfer dat gegeven wordt voor Eext komt uit op een 7,39. Hoewel dit getal niet zo

heel veel scheelt met de waardering die deze mensen toekennen aan Kiel-Windeweer betreft het toch een significant verschil. Respondenten geven vaak aan dat ze Eext een erg mooie plaats vinden, maar door het gebrek aan een waterweg zoals een kanaal krijgt het toch een iets lagere waarde toegekend.

De Eexter bevolking is minder mild over Kiel-Windeweer. Waar de eigen woonplaats het cijfer 8,07 krijgt toegekend, krijgt Kiel-Windeweer een 4,86. Het verschil in waardering is ook bij deze uitkomst significant. Samenvattend komen de hierbij gegeven argumenten neer op: “Kiel-Windeweer is kil, kaal en vlak”. Andere bijzondere kwalitatieve informatie is dat Eexter bewoners, die zeggen dat ze eerder gewoond hebben in de Veenkoloniën (N=5), veel positiever oordelen over Kiel-Windeweer. Hoewel met dit kleine aantal geen significant verband kan worden aangetoond, geeft dit wel een indicatie voor een toekomstig onderzoek naar waardering van de Veenkoloniën van oud-bewoners.

6.6 Conclusie

In dit hoofdstuk is de dorpsidentiteit van Kiel-Windeweer in een breder perspectief geplaatst. Het dorp wordt op diverse vlakken vergeleken met Hoogersmilde en Eext.

Eerst is de identiteit van Kiel-Windeweer vergeleken met die van Hoogersmilde. Hieruit blijkt dat bewoners van Kiel-Windeweer zich meer identificeren met waterelementen in het dorp dan de bewoners van Hoogersmilde. Het Kieldiep in Kiel-Windeweer wordt vooral geassocieerd met activiteiten zoals kanovaren en zwemmen, vooral de activiteit zwemmen is erg op het dorp zelf gericht. In Hoogersmilde wordt de Smildervaart meer geassocieerd met pleziervaart voor buitenstaanders. De participatie van de bewoners in dorpsgebonden verenigingen is in beide plaatsen even hoog. Anders is dit bij de waardering. Bewoners van Kiel-Windeweer geven hun woonplaats een hoger cijfer dan bewoners van Hoogersmilde.

Daarna is de waardering die de bewoners van Kiel-Windeweer hebben voor hun woonplaats vergeleken met die van Eext. Hieruit blijkt dat de waardering voor het eigen dorp vrijwel gelijk is. Anders wordt dit bij de waardering van het vergelijkingsdorp. Bewoners van Kiel-Windeweer geven het vergelijkingsdorp een aanmerkelijk hoger cijfer dan andersom het geval is.

7 Conclusies

7.1 Inleiding

In de hoofdstukken vijf en zes zijn de resultaten van het onderzoek geanalyseerd. Met behulp van deze analyse kunnen de deelvragen in paragraaf 7.2 worden beantwoord. In paragraaf 7.3 zal vervolgens de hoofdvraag worden behandeld. Tenslotte zullen in paragraaf 7.4 enkele aanbeveling worden behandeld die in acht kunnen worden genomen tijdens het vervolgonderzoek.

7.2 Beantwoording van de deelvragen

De deelvragen zijn al indirect beantwoord in de voorgaande analysehoofdstukken. Deze gegevens zullen nu specifiek worden uitgewerkt zodat ze daadwerkelijk een antwoord geven op de deelvragen.

Deelvraag 1: Uit welke elementen is een door de bewoners toegekende identiteit van Kiel-Windeweer opgebouwd?

De door de bewoners van Kiel-Windeweer toegekende identiteit van Kiel-windeweer bestaat voornamelijk uit het kanaal, het Kieldiep. Dit water wordt beschouwd als de kern van het dorp. Alle bewoners van het dorp denken bij Kiel-Windeweer ook aan het kanaal. Water gerelateerde elementen zoals de ophaalbrug, de draaibruggen, de sluis en de sluiswachterswoning drukken ook een belangrijke stempel op de identiteit. Activiteiten die direct te maken hebben met het kanaal zoals recreatieve visserij, kanovaren, zwemmen, turfvaart en pleziervaart vervullen een belangrijke rol in de Kielster identiteit. Vooral dit laatste onderdeel is op zich bijzonder te noemen, omdat de pleziervaart tijdens het onderzoek nog niet fysiek aanwezig was in het dorp.

Het open landschap is een erg belangrijk onderdeel van de identiteit van Kiel-Windeweer. Dit open landschap wordt veelal gekoppeld aan boerderijen en de functie akkerbouw. Bos daarentegen is ondanks de aanwezigheid van een productiebos geen onderdeel van de Kielster identiteit.

Naast het kanaal en het open landschap wordt Kiel-Windeweer door zijn bewoners gezien als plaats die een rustige woonomgeving biedt. Bewoners van het dorp hebben geen last van drukte en andere negatieve verschijnselen die aan steden worden gekoppeld, maar ze kunnen wel door de nabijheid van Hoogezand-Sappemeer profiteren van de gemakken van de stad (voorzieningen).

De voormalige kerk Amshoff en de Albrondaschool zijn elementen die als belangrijk worden ervaren in de identiteit van Kiel-Windeweer. Vooral de Albrondschoon neemt een bijzondere positie in. Dit omdat bewoners de school zien als laatste voorziening die het dorp heeft. Deze willen de bewoners koste wat het kost behouden.

Deelvraag 2: In hoeverre verschilt een door de bewoners van Hoogersmilde toegekende identiteit aan hun woonplaats aan die van Kiel-Windeweer?

Het kanaal in Hoogersmilde vervult een belangrijke rol bij de identiteit van het dorp, dit is enigszins vergelijkbaar met Kiel-Windeweer. Toch scoort dit element in Kiel-Windeweer iets hoger. Bewoners van Hoogersmilde denken meer aan de televisietoren. Het kanaal komt hierbij op een tweede plaats.

Landschappelijke elementen die direct betrekking hebben tot het water zoals de sluis, de sluiswachterswoning en dammen zijn veel meer een onderdeel in de identiteit van Kiel-Windeweer dan van Hoogersmilde. Ook de meer kleinschalige vormen van watergebruik zoals kanovaren en zwemmen in het kanaal worden in Kiel-Windeweer meer gezien als onderdelen van de identiteit dan in Hoogersmilde. Deze activiteiten worden ook gezien als meer eigen vormen van gebruik. Pleziervaart spreekt daarentegen in Hoogersmilde veel meer tot de verbeelding. Dit gebruik wordt zowel in Kiel-Windeweer als in Hoogersmilde gezien als gebruik door buitenstaanders. Naast de pleziervaart denken bewoners van Hoogersmilde ook meer aan toeristen in het dorp.

De openheid van het landschap speelt een veel grotere rol in Kiel-Windeweer dan in Hoogersmilde. Bossen zijn daarentegen een belangrijker onderdeel van de identiteit van Hoogersmilde dan van Kiel-Windeweer.

Deelvraag 3: In hoeverre is er een verschil in dorps trots tussen bewoners van Kiel-Windeweer en Hoogersmilde?

Bewoners van Kiel-Windeweer waarderen hun woonplaats met een hoger cijfer dan de bewoners van Hoogersmilde. Hierbij is het opmerkelijk dat de mannen in beide dorpen vrijwel een gelijke waarde toekennen. De vrouwen maken juist het verschil, want bewoonsters van Kiel-Windeweer waarderen hun woonplaats met een hoger cijfer dan de bewoonsters van Hoogersmilde.

Naast waardering is ook de participatie in dorpsverenigingen van belang. Deze participatie blijkt in Hoogersmilde gelijk te zijn aan die in Kiel-Windeweer. In beide plaatsen is iets meer dan de helft van de bewoners actief in een lokale vereniging.

Uit deze waardering van de woonplaats en de participatiegraad in dorpsverenigingen is op te maken dat de dorps trots in Kiel-Windeweer iets hoger is dan die in Hoogersmilde.

Deelvraag 4: In hoeverre is er een verschil in waardering van woongebied tussen bewoners van Kiel-Windeweer en de bewoners van Eext?

De bewoners van zowel Eext als Kiel-Windeweer waarderen hun woonplaats met een hoog cijfer, een ruime 8. Er is geen significant verschil te ontdekken in de toekenning van een cijfer aan de eigen woonplaats. Anders wordt het wanneer bewoners van Eext het Veenkoloniale Kiel-Windeweer mogen beoordelen, en vice versa. Dan blijkt dat bewoners van Kiel-Windeweer met een 7,39 best positief oordelen over Eext, terwijl bewoners van Eext met een 4,86 behoorlijk negatief oordelen over Kiel-Windeweer.

Het blijkt dat Kiel-Windeweer vooral door buitenstaanders minder positief wordt gewaardeerd. De waardering die de bewoners van het Veenkoloniale Kiel-Windeweer zelf hebben voor hun woongebied doet niet onder aan de waardering die bewoners van Eext hebben voor hun woongebied op de zandgronden.

7.3 Beantwoording van de hoofdvraag

Nu de antwoorden op de deelvragen duidelijk zijn kan gekeken worden naar een algehele conclusie in de vorm van de beantwoording van de hoofdvraag. Deze vraag luidde:

Hoe identificeren bewoners van de Veenkoloniën zich met hun woongebied?

Bewoners van de Veenkoloniën identificeren zich vooral met de nog aanwezige ontginningskanalen. Kanalen en kanaalgebonden elementen zoals bruggen en sluizen zijn erg belangrijk bij de constructie van een Veenkoloniale identiteit. Ook activiteiten die tegenwoordig plaatsvinden op en in zo'n ontginningskanaal worden beschouwd als belangrijke onderdelen in deze identiteit. Deze activiteiten kunnen betrekking hebben op gebruik vanuit het dorp zelf, zoals kanovaren en zwemmen. Maar ze kunnen ook betrekking hebben op gebruik door buitenstaanders, zoals pleziervaart. Hierbij moet worden gezegd dat deze pleziervaart niet als louter positief wordt ervaren.

Naast de kanalen en bijbehorende elementen en activiteiten speelt ook de landbouw een belangrijke rol. Elementen zoals open landschap, akkerbouw en boerderijen worden beschouwd als belangrijke onderdelen bij de constructie van een Veenkoloniale identiteit. Ondanks de grote invloed die de landbouwindustrie in het verleden heeft gehad op de Veenkoloniën, speelt het industriële erfgoed tegenwoordig geen grote rol meer in deze identiteit.

Bewoners zien werkloosheid en verpaupering niet als onderdeel dat gekoppeld kan worden aan de Veenkoloniën. Ook bedrijvigheid en vooruitstrevendheid zijn begrippen die volgens de bewoners niet van toepassing zijn op de Veenkoloniën. Het Veenkoloniale gebied wordt door de bewoners dan ook vooral ervaren als een rustige en relatief veilige woonomgeving.

Bewoners van de Veenkoloniën zijn ook erg trots op hun gebied. Deze trots is niet minder dan de trots die bewoners van andere gebieden hebben met betrekking tot hun woonplaats. De waardering voor de Veenkoloniale bewoners hebben voor hun woonplaats is hoog en de participatiegraad in het verenigingsleven is niet lager dan die op de Drentse zandgronden en Smilder Venen. Als er al sprake is van een imago probleem in de Veenkoloniën dan is dat vooral een idee dat leeft onder buitenstaanders en niet onder de bewoners zelf.

7.4 Discussie

In dit onderzoek is getracht om een representatief beeld te schetsen van de door de bewoners toegekende identiteit aan het Veenkoloniale dorp Kiel-Windeweer. Het onderzoek is op zo'n manier uitgevoerd dat onwenselijke sturingen (door de onderzoeker), zoveel mogelijk werden voorkomen. Toch zijn er een aantal kanttekeningen te plaatsen bij de resultaten waarmee rekening moet worden gehouden. Deze zullen hieronder worden uitgewerkt:

1- Tijdstip van de meting

De meting in Kiel-Windeweer is zodanig uitgevoerd dat de resultaten kunnen dienen als basis voor een vergelijkingsonderzoek dat over vijf tot tien jaar wordt uitgevoerd. Het doel was om inzicht te krijgen in de door de bewoners toegekende identiteit aan hun dorp en de waardering die zij ervoor hebben. De resultaten van dit onderzoek moesten dus betrekking hebben op de situatie in Kiel-Windeweer voordat de vaarroute zou worden geopend, deze ingreep zou dus nog geen invloed moeten hebben op de resultaten. Qua tijdstip is de meting net iets te laat uitgevoerd, want de vaarroute zou binnen een maand worden geopend. Tijdens het afnemen van de enquêtes bleek dat veel bewoners een mogelijke toekomst, waarin vaarrecreatie een rol

speelt, een rol speelde in de door hen toegekende identiteit. De meting is door dit tijdstip niet helemaal pleziervaart-neutraal geworden. Het was daardoor beter geweest als de meting ongeveer een jaar eerder gehouden werd, dus voordat er überhaupt sprake was van pleziervaart in het Kioldiep.

Tijdens de aanvang van de meting bleek dat respondenten die uitgesproken tegenstander waren van de ontwikkelingen in het kader van het project 'Van Turfvaart naar Toervaart' minder bereidwillig waren om mee te werken aan het onderzoek. Wanneer bij de introductie van het verhaal het betreffende begrip viel dan was het over met de medewerking. Hieropvolgend werd de strategie aangepast zodat het begrip alleen nog maar ter sprake kwam wanneer de respondenten meer interesse hadden naar de doelstellingen van dit onderzoek. Het verlies is door deze aanpassing tot een minimum beperkt (max. 3).

2- Beperking identity markers

Kwantitatief onderzoek doen met identity markers blijkt een handige manier te zijn om aan veel informatie te komen. Respondenten krijgen een lijst met begrippen voorgeschoteld waarbij ze kunnen aangeven in hoeverre de begrippen volgens hen gelden voor hun dorp. De lijst is op een eenvoudige manier in te vullen en het werkt redelijk snel. De onderzoeker kan op deze manier ongemerkt een hele reeks vragen stellen zonder dat het de respondent direct afschrikt. Probleem is echter dat ook een lijst met identity markers niet alleszeggend is. Er kunnen altijd verschijnselen zijn die de onderzoeker over het hoofd ziet. De lijst met identity markers voor Kiel-Windeweer was op zich uitgebreid genoeg, maar tijdens het afnemen van het onderzoek is het mogelijk dat er andere dingen spelen in het dorp. Dingen die niet direct af te leiden uit literatuur of dorpswebsites. In Kiel-Windeweer kwam bij veel respondenten de voetbalclub ter sprake terwijl deze niet direct werd gemeten met de identity markers. Achteraf gezien had de voetbalclub van Kiel-Windeweer dus een plaats verdiend in de lijst met identity markers, want deze zou wel degelijk invloed kunnen hebben op de dorpsidentiteit (naar verwachting zal deze een vergelijkbare positie innemen als de Albrondaschool).

3- Beoordeling dorpen

Bij de beoordelingen van de dorpen is gevraagd naar de aantrekkelijkheid van het eigen dorp en naar die van het vergelijkingsdorp. Hoewel de vragen en de mogelijke antwoorden (cijfer 1 t/m 10) op papier vrijwel hetzelfde zijn, kunnen de twee vragen toch op een andere manier worden geïnterpreteerd. Respondenten kennen hun eigen dorp in de meeste gevallen beter dan het vergelijkingsdorp. Het eigen dorp kan zodoende worden beoordeeld op basis van ongeveer alles (o.a. leefklimaat, uitstraling, niveau van voorzieningen), terwijl het andere dorp alleen een beoordeling krijgt op basis van de uitstraling. Hierdoor kunnen er twee verschillende soorten antwoorden ontstaan die misschien niet goed met elkaar vergelijkbaar zijn. De onderzoeker kan deze verschillen zoveel mogelijk voorkomen door duidelijk aan te geven op basis waarvan de beoordeling dient te geschieden, maar ook dan kunnen bij de respondent onbewust allerlei dingen meespelen waardoor het eigen dorp anders wordt beoordeeld.

Een aantal respondenten in Eext die een hoger cijfer gaven aan Kiel-Windeweer gaven hierbij aan dat ze zelf uit Kiel-Windeweer of de directe omgeving daarvan afkomstig waren. Dit was erg interessante informatie die niet direct gemeten werd. In dit geval moest er een vraag worden toegevoegd waarin gemeten werd of de respondenten zelf in een Veenkoloniaal dorp woonachtig zijn geweest.

7.5 *Aanbevelingen*

Dit onderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van de openstelling van het Kioldiep voor pleziervaart. Hierbij werd gekeken naar de identiteit die bewoners van de Veenkoloniën toekennen aan hun woonplaats en de waardering die zij voor hun woonplaats hebben. De wijze van het doen van onderzoek middels enquêtes, de direct gemeten resultaten en de overige verworven informatie leveren een paar aanbevelingen voor zowel het vervolgonderzoek als voor beleidsplannen.

Voor het vervolgonderzoek in Kiel-Windeweer

Dit onderzoek is uitgevoerd als een nulmeting. De verworven data in dit onderzoek kan dienen als basis waarop het volgende onderzoek naar de identiteit van Kiel-Windeweer is opgebouwd. De gegevens uit het hoofdstuk “Identiteit van Kiel-Windeweer” kunnen bij het vervolgonderzoek van grote waarde zijn, omdat hiermee eventuele veranderingen in de identiteit kunnen worden gemeten.

Hoewel met de enquêtes getracht is om een zo representatief mogelijk beeld te krijgen, kunnen er altijd diverse factoren meespelen die de representativiteit verminderen. Zo kunnen de resultaten worden beïnvloed doordat de personen die de enquête wel willen invullen een andere mening over de identiteit hebben dan personen die niet mee willen werken. De woordkeuze van de onderzoeker kan hierbij van groot belang zijn. In Kiel-Windeweer wilden diverse potentiële respondenten niet meer mee werken nadat het woord “Van Turfvaart naar Toervaart” was gevallen. Dat dit onderzoek op een onafhankelijke manier werd uitgevoerd deed bij deze respondenten niet meer ter zake. Het project kent zowel voorstanders als tegenstanders die in sommige gevallen lijnrecht tegenover elkaar staan. De onderzoeker zal in dit geval vanaf het begin alert moeten zijn op de wijze van het brengen van zijn verhaal.

Enquêteren in Kiel-Windeweer kan het beste huis aan huis worden uitgevoerd. Het dorp kent een kleine populatie, daarom is het van belang om zoveel mogelijk mensen rechtstreeks te woord te staan. Dit om het aantal respondenten in de steekproef te vergroten. Deze manier van onderzoek doen vergt veel tijd. Niet alleen omdat alle huizen worden bezocht, maar ook omdat veel mensen de onderzoeker binnen uitnodigen. De extra informatie die deze mensen geven bij het invullen van de enquêtes kan van grote waarde zijn om dieper liggende betekenissen van bepaalde keuzes in de enquêtes beter te begrijpen. Het is dan ook zaak om ook dit proces te systematiseren door aantekeningen te maken en deze zo spoedig mogelijk na het houden van de enquêtes te verwerken.

Voor beleidsplannen

In diverse beleidsplannen wordt gewezen op de voordelen die een bepaalde ingreep heeft op de bevolking in een bepaald gebied. Niet alleen wordt er gewezen op positieve economische gevolgen, maar ook gevolgen in de mentaliteit van de bevolking worden benadrukt. De ingreep leidt in deze gevallen vrijwel automatisch tot meer waardering en sterkere identificatie van de bevolking met hun leefgebied. Het is de vraag of hier daadwerkelijk sprake van is. Is het verstandig om zoiets te beweren? In dit onderzoek en het vervolgonderzoek zal blijken in hoeverre deze uitspraak geldt.

Veel bewoners van Kiel-Windeweer hebben het idee dat de heropening van het kanaal niet veel gaat bijdragen aan nieuwe ontwikkelingen in het dorp zelf. Zo zijn er bijvoorbeeld geen mogelijkheden voor boten om aan te leggen in Kiel-Windeweer (alleen buiten de bebouwde kom zijn steigers), dus deze bewoners verwachten niet dat de toeristen daadwerkelijk voet aan wal zetten in het dorp. Dit met het gevolg dat bewoners nieuwe voorzieningen voor toerisme

weinig kans van slagen geven. Het kanaal wordt als het ware uit het dorp getrokken en gereed gemaakt voor buitenstaanders, terwijl bewoners niet het idee hebben dat ze er wat voor terug krijgen. Mensen voelen zich hierin gepasseerd door beleidsmakers. Om dit te voorkomen is het raadzaam om de bewoners meer te betrekken bij de planvorming.

Een positief effect van de ingreep is dat de bedrijvigheid toe neemt. In Kiel-Windeweer zijn naar aanleiding van de ontwikkeling inmiddels twee nieuwe bedrijven opgestart, één daarvan richt zich op het verhuren van kano's en de andere valt onder de categorie horeca. Deze ontwikkelingen stroken met de doelstellingen van het beleidsplan 'Van Turfvaart naar Toervaart'. Hier blijkt dat een ingreep in het kader van plattelandsvernieuwing daadwerkelijk zorgt voor een economische impuls. Naast deze toename van de bedrijvigheid ervaren bewoners ook dat er de verpaupering in hun dorp de laatste jaren enorm is afgenomen. In eerste instantie lijkt de toekenning van de titel 'beschermd dorpsgezicht' te hebben gezorgd voor een opknapbeurt van het dorp, maar het is goed mogelijk dat door de heropening van het kanaal het proces van vernieuwing en verbetering wordt doorgezet.

Literatuurlijst

- Allen, J., Massey, D., Cochrane, A. (1998). *Rethinking the region*. London: Routledge.
- Aha! (2001). *Opinieonderzoek Gebiedsuitwerking Veenkoloniën Provincie Groningen*. Groningen: Aha!
- Atzema, O.A.L.C. (1989). Landelijke gebieden binnen Nederland. In: P.p.p. Huigen & Velden, M.C.H.M. van der. *De achterkant van verstedelijkt Nederland – De positie en functie van de landelijke gebieden in de Nederlandse samenleving*. Pp 25-74.
- Baarda, D.B. & Goede, M.P.M. de. (2001). *Basisboek methoden en technieken – Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek*. Groningen: Wolters-Noordhoff bv.
- Bailey, K.D. (1994). *Methods of social research*. New York: The Free Press.
- Berendsen, H.J.A. (1998). *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie*. Assen: Van Gorcum.
- Blunt, A. & Dowling, R. (2006). *Home*. London: Routledge
- Boertjens, J.R.A. 'Veenkoloniën: Toekomst voor een Assepoester' Pater, B.C. de., Hoekveld, G.A., Ginkel, J.A. van,. (1989). *Nederland in delen – Een regionale geografie*. Houten: De Haan. Pp. 273-285
- CBS (2008). Landbouwtelling op nationaal niveau. <http://statline.cbs.nl/StatWeb/Table.asp?STB=T&LA=nl&DM=SLNL&PA=70674ned&D1=0-41&D2=a&HDR=G1> (bezoekt op 25-02-2008).
- Commissie-Hoekstra (Commissie Structuurversterking Veenkoloniën) (2001), *Van afhankelijkheid naar kracht – advies*. Drachten.
- Cresswell, T. (2004). *Place – A short introduction*. Malden: Blackwell Publishing.
- Driessen, P.P.J., Glasbergen, P., Huigen, P.P.P., Hijmans van den Berg, F. (1995). *Vernieuwing van het landelijk gebied – Een verkenning van strategieën voor een gebiedsgerichte aanpak*. Den Haag: VUGA.
- Duyvendak, M.G.J. (2002). *Wijde horizon, scherpe blik. Regionale geschiedenis en Noord-Nederland – over rurale problematiek, sociale wetenschap en geschiedschrijving*. Inaugurale rede Groningen.
- Groninger Archieven (2008). *Ambacht, nijverheid en industrie*. http://www.groningerarchievenet.nl/index.php?option=com_archiefnet_archieven&task=titles&id=3180 (bezoekt op 05-05-2008).
- Haartsen, T. (2002). *Platteland: boerenland, natuurterrein of beleidsveld? Een onderzoek naar veranderingen in functies, eigendom en representaties van het Nederlandse platteland*. Groningen: Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen.
- Holloway, L. & Hubbard, P. (2001). *People and place – The extraordinary geographies of everyday life*. Harlow: Pearson Education.
- Jorgensen, B. & Stedman, R. (2001). *Sense of place as an attitude – Lakeshore owners attitudes toward their properties*. In: *Journal of environmental psychology* 21, Pp. 233-248.
- GoogleMaps. (2008). *GoogleMaps*. <http://www.maps.google.com> (bezoekt op 17-08-2008).
- Gras, A. (1997). *Langs de vaart – Geschiedenis van Smilde*. Assen: Bremer Drukkerij b.v.
- Groenendijk, H.A. (1990). 'Het ontstaan van het Veenkoloniale landschap' In: *Van het verleden naar de toekomst – De Groninger Veenkoloniën in historisch-geografisch- en economisch opzicht tijdens het Keuningcongres van 26 en 27 mei 1989 te Veendam*. Groningen: Van Dijk & Foorhuis regio Project Groningen. Pp. 20-47

- Groot, J.P. (1974). *Het kleine dorp – Overlevingskansen van en perspectieven voor dorpen en buurtschappen in Nederland*. Baarn: Bosch & Keuning n.v.
- Groot, J.P. (1989). Dorpsbinding en lokaal bewustzijn. In: P.p.p. Huigen & Velden, M.C.H.M. van der. *De achterkant van verstedelijkt Nederland – De positie en functie van de landelijke gebieden in de Nederlandse samenleving*. Pp 109-118.
- Groote, P., Haartsen, T., Huigen, P.P.P. 'Ruimte voor het platteland – Op zoek naar een nieuwe identiteit', *Geografie* 1999 (1), Pp. 17-19.
- Grontmij. (2002). *Van Turfvaart naar Toervaart. Ontwikkeling vaarverbindingen Zuidlaardermeer naar Oost-Groningen*. Groningen: S.I.
- Hilten, H. van. (2007). *Analyse Veenkoloniën – probleemgebied of land van beloften?* Groningen: Provincie Groningen.
- Keuning, H.J. (1933). *De Groninger Veenkoloniën: een sociaal-geografische studie*. Groningen: Van Dijk & Foorhuis Regio Projekt.
- Keuning, H.J. (1974). *De regio Groningen*. Groningen: Tjeenk Willink b.v.
- Kompier, V. (1999). 'Identiteit als onderwerp van onderzoek', *Noorderbreedte* 1998 (4), Pp.
- Kooij, P. (1999). *Mythen van de groene ruimte*. Wageningen: Landbouwniversiteit Wageningen.
- Leeuwen, H. van,. (2008). Ontstaansgeschiedenis Kiel-Windeweer e.o. www.kiel-windeweer.nl (bezoekt op 05-05-2008).
- Norušis, M.J. (2004). *SPSS 12.0 – Guide to Data Analysis*. Upper Sadle River: Prentice Hall, Inc.
- Ploeg, J.D. van der,. (1999). *De virtuele boer*. Assen: Van Gorcum.
- Segers, J. (1999). *Methoden voor de maatschappijwetenschappen*. Assen: Van Gorcum.
- Simon, C.J.M. (2005). *Ruimte voor identiteit: de productie en reproductie van streekidentiteiten in Nederland*. Groningen: S.I.
- Stenseke, M. 'Whose landscape values? Central goals versus local perspectives in planning and management of the rural landscape' In: Haartsen, T., Groote, P., Huigen, P.P.P. (2000). *Claiming rural identities – Dynamics, Contexts, Policies*. Assen: Van Gorcum. Pp 25-34.
- Strijker, D. (1997). *Verwaaide kansen van de Drents-Groningse Veenkoloniën*. SPIL, 143-144. Pp 49-51
- Strijker, D. 'De Veenkoloniën, verleden tegenover toekomst' in: Boekema, F. & Brussel, J. van. (2003). *Theoretische en empirische aspecten van plattelandsvernieuwingen*. Maastricht: Shaker. Pp. 46-52
- Strijker, D. 'Brussel en het Nederlandse platteland' in: Boekema, F.W.M., Brussel, J. van. (2003). *Theoretische en empirische aspecten van plattelandsvernieuwing*. Maastricht: Shaker publishing. Pp 25-31
- Strijker, D. 'Globalization of a potato starch co-operative: the case of AVEBE' in: Pellenburg, P., Wever, E. (2008). *International Business Geography – Case studies of corporate firms*. London: Routledge.
- Stuurgroep Veenkoloniën. (2003). *Agenda voor de Veenkoloniën*. Amersfoort: Arcadis.
- Stuurgroep Veenkoloniën. (2005). *Uitvoeringsprogramma 2005*. Stadskanaal: Agenda voor de Veenkoloniën.
- Tempelman, S. (1999). 'Duiken in het duister: een gematigd constructivistische benadering van culturele identiteit', *Migrantenstudies* (2), Pp. 70-82.

- Thissen, F. & Drooglever Fortuijn, J. (1999). 'Sociale cohesie en dorpsverenigingen op het Drentse platteland', *Noorderbreedte* 1999 (4), Pp. 2-5.
- Voerman, J.F. (2001). *Verstedelijking en migratie in het Oost-Groningse veengebied 1800-1940*. Assen: Van Gorcum.
- Winchester, H., Kong, L. en Dunn, K. (2003). *Landscapes – ways of imagining the world*. Essex: Pearson Education Limited.
- Winkels, D. & Duyvendak, J.W. (2003). *Parelvissen in de Veenkoloniën – Rapportage van een zoektocht naar de sociaal-culturele aspecten van de Veenkoloniën*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Witt, J. de., Tuinstra, J. (2006). *Leefbaarheid op het Drentse platteland – een inventarisatie*. Assen: Provincie Drenthe.